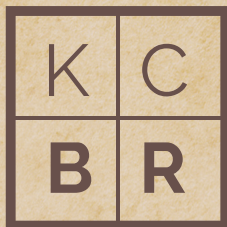

ANTUN I STJEPAN RADIĆ SINOVI TREBARJEVA

KULTURNI CENTAR
BRAĆE RADIĆ

Antun i Stjepan Radić

Sinovi Trebarjeva

Izložba

Koncept i scenarij

Katica Mrgić, Ivana Plavec, Ivica Valent

Likovno oblikovanje

Katica Mrgić
Ivana Plavec
Ivica Valent

Tehnička realizacija

Katica Mrgić
Ivana Plavec
Ivica Valent

Posuditelji građe

Gradski muzej Sisak
Hrvatski državni arhiv

Desno Trebarjevo, siječanj 2020.

Katalog

Nakladnik

Kulturni centar braće Radić
www.kcbr.hr

Za nakladnika

Jasmina Jovev

Urednici

Katica Mrgić
Ivana Plavec
Ivica Valent

Autorica uvodnog teksta

Jasmina Jovev

Autori tekstova

Katica Mrgić
Ivana Plavec
Ivica Valent

Autori kataloških jedinica

Katica Mrgić (kat. br. 4-6, 12-14)
Ivana Plavec (kat. br. 1-3, 7-11, 15-45)
Ivica Valent (kat. br. 46-56)

Fotografije

Gradski muzej Sisak
Hrvatski državni arhiv

Skeniranje građe

Hrvatski državni arhiv
Ivica Valent

Fotografije postava

Miroslav Arbutina-Arbe

Lektura

Ivana Baričić Baitella, prof.

Korektura

Ivana Plavec
Ivica Valent

Oblikovanje i grafička priprema

Tanja Mosler, D.Point / kreativna agencija

Tisak

Kerschoffset, Zagreb

Naklada

200 kom.

ISBN 978-953-48738-0-9

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001049257.

Sadržaj

Jasmina Jovev Antun i Stjepan Radić - Sinovi Trebarjeva	4
Jasmina Jovev Kulturni centar braće Radić - Čuvar tradicije, običaja, baštine i nauka braće Radić	5
Katica Mrgić Život sela i seoski zapisivači - Desno Trebarjevo	6
Ivana Plavec Antun Radić - Život i rad	14
Ivica Valent Stjepan Radić - Djetinjstvo i školovanje.....	20
Izložbeni postav Kulturnog centra braće Radić	29
Katalog predmeta	40

Antun i Stjepan Radić

Sinovi Trebarjeva

Predstaviti život i djelo sinova Trebarjeva, Antuna i Stjepana Radića, nemoguće je ako se ne predstavi Posavina, njezini ljudi i običaji.

Životi ovih hrvatskih velikana isprepleteni su, poput tradicionalnog posavskog veza s krajem iz kojeg su potekli. S krajem u kojem su dobili temelje ljubavi i razumijevanja prema hrvatskom čovjeku, seljaku koji je generacijama živio i umirao, gradio i branio svoj trud, muku i svoju vjeru na obalama rijeke Save.

Iako su Radići živjeli i djelovali, a time i pripadali velikim europskim gradovima, kulturnim i intelektualnim središtima tadašnje Europe, neupitno je da su svoju snagu, osjećaj za pravicu i hrabrost crpili upravo iz plodnog tla hrvatske Posavine. Upravo to je, uz njihovu žrtvu i najveća ostavština hrvatskom narodu. Spoznaja da narod koji ima svoje korijenje duboko u zemlji, u selu, u običajima i kulturi može

baš poput stoljetnih posavskih hrastova preživjeti sva nevremena povijesti.

Proučavanjem života i djela braće Radić ne dobivamo samo puke informacije o prošlosti Hrvata i hrvatskog sela. Nauk braće Radić je daleko više od lekcije iz turbulentne povijesti, on je i nauk o budućnosti hrvatskog sela, hrvatskog čovjeka, a i time hrvatske države.

I zato možemo biti sigurni da nas naši stari, velikani poput Antuna i Stjepana Radića, ali i obični ljudi, nisu iznevjerili nego su nam ostavili u zalog veliko bogatstvo koje mi ne smijemo prepustiti vremenu. Bogatstvo koje moramo sačuvati, ali i stvarati nove vrijednosti za buduće generacije.

To je najbolji način da hrvatsko selo i hrvatski narod doživi preporod za koji su se Radići borili cijeli svoj život i za koji su taj život i dali.

Kulturni centar braće Radić

Čuvar tradicije, običaja, baštine

i nauka braće Radić

Ovaj stalni postav Kulturnog centra tek je mali dio prikaza života braće Radić, Trebarjeva i Posavine, ali dobar temelj za buduće projekte. Izložba „Antun i Stjepan Radić – sinovi Trebarjeva“ ostvarena je u suradnji Kulturnog centra braće Radić i Gradskog muzeja Sisak. Predstavlja presjek života Desnog Trebarjeva s kraja 19. i početka 20. stoljeća, kao i njegovih sinova Antuna i Stjepana Radića.

Kulturni centar braće Radić ima misiju promicati djelo i povijesni značaj braće Radić, očuvati tradiciju, običaje i baštinu Trebarjeva i martinske Posavine. Kulturni je centar središnje mjesto očuvanja i edukacije o nasljeđu Antuna i Stjepana Radića, važnog za razvoj kulturnog i nacionalnog identiteta Republike Hrvatske.

Život sela i seoski zapisivači

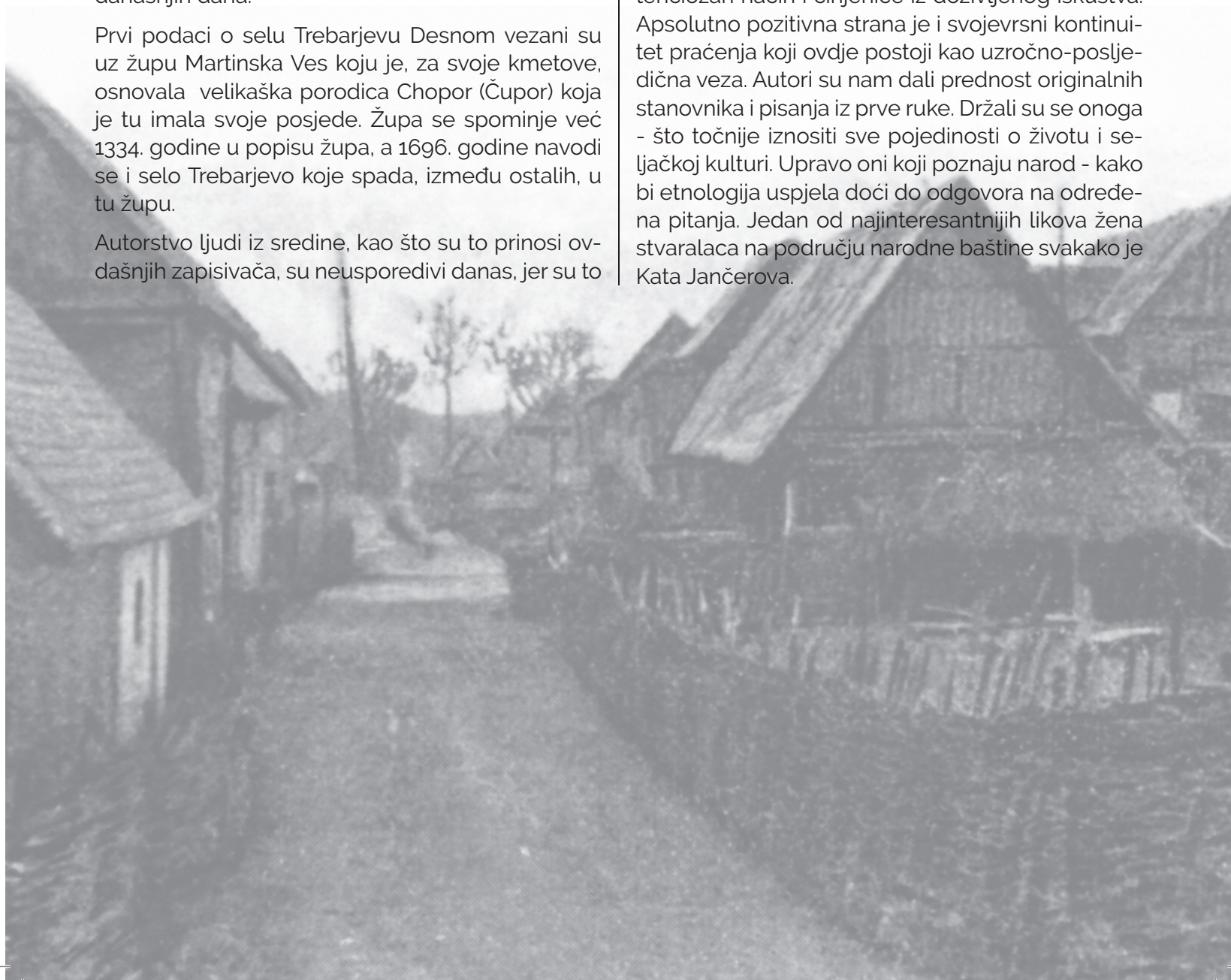
Desno Trebarjevo

Trebarjevo Desno, selo na obali Save, najviše je proslavilo djelovanje braće Radić, Antuna i Stjepana. Plodovi njihove velike ostavštine sežu sve do današnjih dana.

Prvi podaci o selu Trebarjevu Desnom vezani su uz župu Martinska Ves koju je, za svoje kmetove, osnovala velikaška porodica Chopor (Čupor) koja je tu imala svoje posjede. Župa se spominje već 1334. godine u popisu župa, a 1696. godine navodi se i selo Trebarjevo koje spada, između ostalih, u tu župu.

Autorstvo ljudi iz sredine, kao što su to prinosi ovdašnjih zapisivača, su neusporedivi danas, jer su to

zapisi samih seljaka u doba života kulture koju žive i prezentiraju. Prikaz života kroz zapisivače predstavlja običajima obilježeno prošlo vrijeme, nepretenciozan način i činjenice iz doživljenog iskustva. Apsolutno pozitivna strana je i svojevrsni kontinuitet praćenja koji ovdje postoji kao uzročno-posljedična veza. Autori su nam dali prednost originalnih stanovnika i pisanja iz prve ruke. Držali su se onoga - što točnije iznositi sve pojedinosti o životu i seljačkoj kulturi. Upravo oni koji poznaju narod - kako bi etnologija uspjela doći do odgovora na određena pitanja. Jedan od najinteresantnijih likova žena stvaralaca na području narodne baštine svakako je Kata Jančerova.

KATA JANČEROVA, Jančir (Jajnčero-
va, Jančir).

Hrvatska pučka etnografkinja (Trebarjevo Desno, 25. 11. 1876. g. – Trebarjevo Desno, 8. 3. 1953. g.) Po uputama svojega brata Antuna Radića u lokalnom je govoru slikovito opisala mnogobrojne etnografske pojave i kulturnu tradiciju rodnoga sela. Monografija „Trebarjevo“, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (1898, 1901), autentičan je izvor o seljačkome životu sisačke Posavine s kraja 19. stoljeća.

Otac Imbro Radić živio je u staroj zadruzi Radićevoj u Trebarjevu do svoje 21. godine. Godine 1848. Imbro je sa svojim bratom Maturom otišao u Mitrovicu, gdje se zaposlio kao „hajoš“, mornar na lađi žitarici, koje su u ono doba prevozile iz Bačke, Banata i Srijema Dunavom, Savom, Dravom i Kupom žito sve do ušća Dunava u Crno more, a Dunavom sve do Ulma u srednjoj Njemačkoj. Tu je stekao mnoga iskustva. Sa svojom ženom Janom oženio se 26. 01. 1853. U procesu raspada zadruga dobio je malo zemlje, ali je utrostručio svoje imanje za života. Radi unapređenja svog gospodarstva Imbro si je sagradio i vodenicu. Kao mlinar bio je i vješt i pošten, te su kod njega, na savskom mlinu, mljeli i Posavci i Moslavci. U 24 godine Jana mu je rodila jedanaestero djece i odgojila devet: tri kćeri i šest sinova. Rodom iz zadruge Posilovića, Željezno Desno, bila je sitna ali nadarena govorom.

Katarina Ana, jedanaesto i najmlađe dijete, miljenica sve svoje braće, a osobito Antina. Živjela je u Trebarjevu sve do svoje smrti. Udala se za Imbru Jančera iz istog sela i imala s njim petero djece: četiri kćeri i sina. Muž je imao samo još jednu sestru, a budući je majka njegova bila stara žena, Kata postaje gazdarica vrlo rano, gotovo već nakon udaje. Naradila se u životu na svom imanju, ali je uz to uspjela – pod vodstvom i uputama svoga brata, po njegovoj glasovitoj „Osnovi za sa-

// Kata Jančeroва, autorica monografije Trebarjevo

biranje i proučavanje građe o narodnom životu“, sabrali mnogo građe iz života samog sela i njegove okolice. Njeni opisi tiskani su, još za života Antinog, u tri knjige „Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena“. Isto tako, postoji i neobjavljeni dio rukopisne zbirke.

Bila je, zajedno s mužem, uvijek na pomoć svojoj braći, koji su uvijek odsjedali kod nje nakon smrti svojih roditelja. Stjepan je i stanovao kod nje sa svojom ženom i najstarijom kćeri prije osnivanja doma u Zagrebu. Njen muž je sa svojim kolima i konjima

pratio Antu na mnoge sastanke, ne samo u sisačkom, nego i dugoselskom, kriškom, petrinjskom i velikogoričkom kotaru.

Monografija Trebarjevo nastala je, najvjerojatnije, zbog bliskih obiteljskih odnosa i rada tadašnjeg, kao i utjecaja koje su braća Radić tada imala u hrvatskom narodu. Koliki je bio Stjepanov politički dio, toliki je bio i Antunov utjecaj na razvoj etnologije i njeno konstituiranje. Napisavši svoju Osnovu, Antun Radić je dao temeljne upute za prikupljanje kulturnih obilježja sela, ne samo svojoj sestri već i drugim autorima toga doba. U to vrijeme nastaju velike i poznate monografije čiji je dio i Trebarjevo.

Na ovaj način započinje svoju monografiju Kata Jančerova i kaže: „...ove kraj ide od Jezera do Zerčice (Žirčica). To je jena noša, jenaki govor i zgovarajne i jenaki običaji.“

Monografija je pisana kajkavskim, zapravo kekavskim govorom - umjesto „što“ upotrebljava se „kej“. U Trebarjevu svako „nj“ izgovaraju kao „jn“ pa tako i Katino prezime „Jajnčer“, ali i ispuštaju „j“ - stoga „Jančer“.

Za svoj rad Kata je trebala primiti 6000 ondašnjih kruna. No, primila je samo 700, što je vidljivo iz spisa gdje još 1932. godine moli Akademiju za ostatak novca.

Monografija izlazi unutar časopisa „Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena“.

U izdanju Zbornika za narodni život i običaje, 1901. godine, objavljeni su dijelovi o običajima. Svaki-danji običaji - običaji kod posla i rada; običaji kod domaćih poslova - običaji kod jela i pila, običaji kod kućnih poslova (kod ognja, parenje rublja). Običaji kod gospodarskih poslova; običaji kod zajedničkih poslova - foringe, prelo, čredar. O pravnim običajima: običaji kod stvarnog prava - međa i međaši; običaji kod obveznoga prava - pogodba; običaji kod posuđivanja i mijenjanja.

U izdanju iz 1898. godine izlaze dijelovi o prirodi: kraju i mjestu, vodi, zemlji, zraku i vremenu, toplini i zimi. O tlu i poplavama; bilje - gdje što raste; životinje - zvijeri, ptice, kukci. Životne potrepeštine: selo i okolina; kuća i dvorište; pokućstvo. Druge zgrade za ljude, zgrade za žitak i oruđe, zgrade za životi-

nje. Što je još oko kuće; zdenac, drvocjep, gnojište i smetište. Odijelo i obuća: odijelo za djecu, muško odijelo i žensko odijelo.

Broj objavljenih stranica: 150.

Mnoge podatke o Kati Jančerovoj dobili smo i putem zapisa muzejskog dugogodišnjeg suradnika Ivana Cvetkovića Ceveka. Nakon diobe zadruge, otac Imbro je „svoj tal iže odvlekel na valce na svoje gruntišće bole nazaj i natu svoju ižicu, koja je imela samo dve komarice, stric Imbro je gore digel trem, jer je bile čudaj dece i ne bi mogli si dole stati.“ Tako je Kata rođena „v hiži zdelanoj od plajнки na treme.“

Obitelj Imbre Radića imala je oko 17 jutara zemlje, većinom livade. Živjeli su dosta teško, iako im je financijsko stanje poboljšavala vodenica - „Radićev melin“.

Kata je išla u školu malo i neredovito. Rasla je radeći seljačke poslove i pomagala u kući i oko djece starijoj sestri udanoj u susjedno selo Ljubljanicu. Udala se u sedamnaestoj godini za lijepog i veselog Mirka Jančera, čiji su ukućani bili veseljac. Poslije diobe zadruge Jančer, Katina obitelj ostaje na manje od 4 i pol jutra zemlje i s velikim dugom „tako da često nije bilo kej teknuti v lonec“, a kukuruz je imao „klipe kak kifline, jer su ga samo vrapci gnojili“. Imali su i oni vodenicu na Savi - „Jajnčerov melin“, ali je ipak gospodarstvo slabo napredovalo. Brat Antun, kao urednik „Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena“, nije joj pomogao u novcu, već joj je dao svoju „Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“ i uputio je kako će pisati. Kata je pisala oko dvije godine, ali monografiju nije nikada završila. Jedan dio je tiskan u svesku III 1898, a drugi u knjizi VI 1901 Zbornika. Ostatak rukopisa se čuvao u Etnološkom zavodu tadašnje JAZU, kasnije HAZU u Zagrebu.

Antun Radić angažirao je sestru da piše monografiju. U to vrijeme, osim Zbornika (izdaje HAZU), u Hrvatskoj nema niti jedne redovite etnološke publikacije. Ova seljačka obitelj dala je zaista mnogo za očuvanje hrvatske narodne kulture. Sam Antun Radić predstavlja kulminaciju, utemeljitelja hrvatske etnologije; njegov ključni tekst „Osnova“ te njegova etnografska metoda i metodski zahtjevi

nastali su istovremeno kad i brojne druge metode u zapadnoj Europi, ali se razlikuju u bitnim postavkama. Vrednote sela nisu samo marginalizirani primitivni dio naspram civilizacijskih tekovina – one su osnova svakog naroda.

Monografije nastale na temelju pitanja i uputa iz „Osnove“, kao produkt na nivou Hrvatske, značajne su i po vremenu nastanka, kao i po svom sadržaju. Nastaju upravo u značajno vrijeme za našu domaću kulturu i pokrivaju u strateškim točkama (Otok, Poljica, Vrbnik, Samobor, Prigorje, Lobar...) gotovo čitav prostor. To je ogroman dio sakupljene građe o određenom području; vrlo detaljno su predstavile određene segmente iz narodnog života, i ostale do dan danas nenadmašan izvor podataka.

Radićev pojam kulture koncipiran je uporedo s europskim teorijskim strujanjima, ali i razlikovno od njih. Radić je etnologiji namijenio zadaću: ona mora doći do općenitih zakona po kojima narod živi i misli, ali i naći uzroke tim zakonima. Htio je pomirbu, odnosno premošćivanje jaza i sukoba seljačke i gradske kulture. Razlika između njih je u – kulturi, kulturi srca i kulturi uma koja je opća tekovina čovječanstva. Kultura srca su i običaji i način života, koji i dan danas čine onu istinsku

identitetsku teritorijalnu razliku između ljudi. Bio je svestran i suvremen – shvatio je važnost cjelovitog sagledavanja i sveobuhvatnosti proučavanja. Po mnogo čemu ugradio je bitnu odliku kulture – dinamičnost: kroz promjenjivost i životnost, kao sveobuhvatan i širok pojam. Iako se etnologijom bavio razmjerno malo, njegovo političko djelovanje odvijalo se paralelno.

Jančerova i njen rad zanimljivi su i danas na više načina. Žena autorica, ali i jedna od prvih hrvatskih žena etnografkinja. Žena prošlog stoljeća i seljanka ograničene edukacije, koja je kroz ključnu ulogu domođerca dala školski primjer ranog sebe-objašnjavajućeg domaćeg etnografskog suradnika. Ova izuzetna žena predstavlja tekst kao svjedok ženskog trenutka i života u ruralnoj zajednici. Ona svojim radom dovodi u pitanje, odnosno, preko glasa iskustva i pričanja, preispituje se značaj iskustva za ustanovljavanje pouzdanog kulturnog pisanja. Pišući o hrvatskom seoskom životu kraja 19. i početka 20. stoljeća pretpostavlja se da je bila pod utjecajem tada dominantnih političkih govornika, čija želja je bila da se iskonstruira emancipacija naroda i da postane pisano svjedočanstvo naroda. Stavljajući se u političku konotaciju

// Drvena arhitektura, tradicijsko
domaćinstvo i mlin na Savi

gdje ženski tekst primarno funkcionira kao politički pregovarač između jačeg i slabijeg povijesnog subjekta. Kroz aspekt ženskog autorstva: posebno problematiziran (rodni) odnos u procesu prikupljanja, obrade i objavljivanja etnološke i folklorističke građe u doba Antuna Radića. Gdje se stavlja u suprotnost muški i ženski autoritet: urednici godišnjaka i žene - autorice/zapisivačice, žene - istraživačice i žene - kazivačice u okviru Radićeve Osnove.

Iz monografije „Trebarjevo“

OBIČAJI KOD JELA

(Gdje se kad jede) V lete, da se po pole dela, onda se je segde, same da ne čovek gladen. Gda idu ljudi jorat na daleke pole, onda si na kole odvezu plug i krmu, i zemu si v torbu sira i kruva, a će dojdū žene nakapat, onda donesu one kakve rane. Kad ljudi kose sjenokoše, sneja donosi košar i korbu. Kad žene beru bažul po čitav dan, nose si sobom jesti: „v jutre se naje doma, a tam si zeme krušca, teru jabučicu, slivicu, ili brosku.“ Kad svet bere kukuruzu – saka gospodarica pred brajne pričuva sira i jajec, kej družine na pole pošne pražetine i sira.“

OBROCI - prvi obrok ujutro - ručak, a zovu ga neki i froštuk. Poldasni jobrok se zove južina, a negdi i jobed. Mala južina bilo bi nešto između, ali ne tako nevažno jer je u jeziku ostalo kao npr.: „Baš čera o male južinske dobe sem ja to delat.“ Trejti jobrok je večera.

To je naša rana: v jutre žgance i za žganci, sirutke ili sira.

Za poldan si kuva gospodarica dve rane: kramper i zelje.

Za mesojede – od Božiča do fašejnka i od Vuzma do Jendraša – vrže gospodarica družine sakomu založaj mesca v ranu kuvat.

Sirotinja kuva kiselicu za ručak i bažulovu juhu; obično se jedu u korizmi.

NAROČITI GOD - Božič, Vuzem, Trojaki, Sesvete – onda se kuvaju tri rane. Onda skuva babica na kokoši rezance, ili na jejce strajba, razmuti mele i to pušća nuter frličice. Onda tu juvu nose prvu na stol, onda kramper, onda zelje, onda mese kuvane, onda pečene i k nemu rena, ili cikle, ili namočene vugorkov. Onda si nareže na tajneric i gibanice, ki si kej speče.

...

Umjetnički izraz cjelokupnog teksta je svakako u govornim dijelovima, u stilu prepričavanja – domaći jezik i govor. Izvornost zapisivača i dostupnost izravno zapisanog i opisanog iskonskog života. Pripovjedačica daje vrlo konkretne primjere i kroz doživljaje, spominjanje osoba i njihovih djelatnosti, ali i osobnih karakteristika. Izreke - poslovice, način komunikacije i obraćanja te stupnjevanje i razlikovnosti naglašene unutar zajednice, domaći i gosti. Nesumnjivo je da su za etnologiju veliki značaj, kao objedinjeno gradivo o određenom području, imale monografije nastale na prijelazu 19. u 20. stoljeće, među kojima je i „Trebarjevo“. Ali isto tako i rijedak doprinos žene - autorice, zapisivačice, istraživačice i prezenterice.

Dala je mnoštvo podataka iz svakodnevnog života na osnovu razlikovnosti na kojoj se i u samim uputama „Osnove“ inzistiralo. Njeni, prožeti detaljima, opisi ujedno su prikazivali međuljudske odnose, poštivane i održavane, makar prešutne običaje sela, položaj žene u odnosu na muškarce i cjelokupnu zajednicu, zaboravljeno poštivanje vrijednosti ali i hijerarhiju u svemu.

Život sela obilježen svojim zakonitostima, načini- ma i poštovanim pravima, projiciran kroz pojavnost populacije određenog vremena; njihova svakodnevnost rad – obitelj - hrana, njihovi specijalizirani poslovi uvjetovani mjestom življenja, podnebljem i okruženjem; zaustavljeni u prikazima najbližeg i najjednostavnijeg – ono s čime se živi i na što se naviklo; zapisivači kao antropolozi/promatrači, koji stavljaju na papir vidljivo i domaće – selo.

Selo čini još do Prvog svjetskog rata dosta homogeno stanovništvo koje je obuhvaćeno nazivom „puk“ ili „narod“. S razvojem radništva taj pojam postaje neprecizan, ali se i dalje upotrebljava. Sam pojam „narodno pravo“, između dva svjetska rata, označava sustav narodnih običaja s normama društvenog reguliranja odnosa u sredinama koje su, još uvijek homogenije, sadržavale karakteristike po kojima su se izdvajale od građanskih sredina. Seoske društvene grupe, kao zatvorenije cjeline, još uvijek su se samo pokoravale zakonima kad je to bilo neophodno, dok su u svom internom životu nastavljale poštivati običaje. Promjene u selu u velikoj su mjeri potaknute unošenjem inovacija i

posredstvom migracijskih procesa. Zbog toga su i zadržale običaje i živjele po njima, te se tako razlikovale od gradskih cjelina.

Dala je nejednoobrazne opise - do u sitnice kontekst u kojem su se stvari događale. Mislim da je upravo ta prenesena svakodnevnost njen najveći doprinos. Kada govori o raskapanju kuća: kako je teško to započeti zbog prokletstva starih i kako se to obično radi u proljeće, uvijek prije sijanja. O međusobnoj pomoći kod takvih velikih poslova - treba ju naći i vratiti. O vršidbi, gumnu i pletenju vijenca za gospodara i gospodaricu; ponašanju prema domaćim životinjama i odnosu prema siromakima, putnicima. O životu i svakodnevnim zadacima ispunjenima pobožnošću i vjerom koja im je davala oslonac i snagu.

Autentičnost zapisa, kroz prikazani jezik i govor, ne daje samo činjenice već i stav narodni i promišljanje o istom kroz određeni stil prezentacije.

Život kroz zapisivače daje nam prošlo vrijeme, nepretencioznost iznošenja činjenica iz doživljajnog iskustva te kontinuitet prikaza zajednice i čovjeka kao pojedinca.

IVAN CVETKOVIĆ CEVEK, seljak - zapisivač kako se sam nazivao, entuzijast i dugogodišnji suradnik Gradskog muzeja Sisak na riječi i na djelu. Od 60-tih godina prošlog stoljeća predano uvijek spreman na suradnju - u priložima i sudjelovanju u prezentacijama godišnjih običaja svog rodnog posavskog kraja i Trebarjeva koji su mu bili u srcu i duši, i peru.

Uz njega dobivamo veliku rijetkost za jedno mjesto - kontinuitet bavljenja bilježenjem tradicijskih elemenata, zapisivanje koje se nastavlja. Zahvaljujući Radićima, njihovoj politici ali ujedno i zalaganju za selo. Cevek ih je uvijek spominjao u superlativima kao i „kumu Radićku“.

// Ivan Cvetković Cevek, kazivač - zapisivač iz Desnog Trebarjeva

Suradivao je na prikazivanjima običaja za sv. Nikolu - Mikulinje, Martinje, Božić, Uskrs - više godina; pomagao je u pripremama projekata o životu uz vodu - mlinovi, lađe, šuperaši; o pučkom vremenoslavlju i dr. Snimali smo ga kako priča radi dokumentacije jezika i govora.

Pisao je o kirijašima, drvodjelcima, o praljama, o mostovima i mostićima, o svinjarima, o gusečarenju, o Trebarskoj svadbi novoj i staroj, o Savi i Odri, o Korizmenim i Uskrsnim običajima; o predoru, pčelama, Božiću, težakima i spravljanju, plugu i seljačkim kolima...

Len i konople, retke se sad uzgaja, a renše je to delala svaka iža. Obradom i preradom lanenog vlakna bavile su se žene. Od lanene pređe žene su tkale na razboju platne za se potrebe svoje ukućanov. Če-

// Prizori iz svakidašnjeg života

selo od vatre, tako su zajedno obavljali i veće poslove: vozili gnoj, kopali, kosili, pretvarali konoplju u predivo, a pogotovo brali kukuruz, i to sve uz pjesmu i veselje.

Za života Antuna i Stjepana Radića narod je u Trebarjevu živio pretežno u zadrugama. Bilo je slučajeva da su po tri, pa čak i četiri generacije živjele zajedno. Zadruga je imala svoga gospodara, i on je predstavljao i zastupao zadrugu te nalagao što će tko raditi kroz dan. Njegova žena bila je gospodarica i, uz pomoć neke od snaha, brinula se o jelu i drugim kućanskim poslovima. Ostala družina bila je raspoređena na druge poslove - konjar, svinjar i drugo.

Trebarjeve je navek bile imućne i napredne sele. Nu bile je i siromakov, teri su celi dan kopali za deset kil kukuruze ili kosili za jenu kilu masti. Neki siromaki čuvali su blage na paše same za male oblače...Kdo je imal koprivu za škrlakem bil je znak da oče služiti.

sto putov takve platne ukrašavale su vezom na ruke ili na razboju – prebiranjem.

Ljudi su nosili domaću nošnju sve do kraja Prvog svjetskoga rata, a žene do sredine dvadesetog stoljeća. Muška nošnja sastojala se od *rubace, gača i lajbeka*, a ženska od *opleća ili švabice, zaslona/zastora i rubace*. Kao pokrivalo za glavu, žene su nosile *poculice i peče*. Kako je nošnja bila prostrana, trebalo je potrošiti mnogo platna, koje je slagano i skretano. Na nogama su jedni nosili *opanke*, a kasnije *cipele*. Imućniji ljudi nosili su *kožure i čizme*, a njihove žene *zobune, čurke, cabajke, reklice*, a kasnije *mentene i ispunjene zaslone/zastore*.

Svetašna nošnja bila je od lena, a svagdašnja od konopljenog platna. Postelina je bila od kudele, a koberi od vrlatje pređe; ne predene već sukane na vrlec. Vreće su bile od grubog platna. Kata Jančerovala - Radićka je govorila: „Žene se u crikve pozna po peče, a u melinu po vreče!“ Za ženu koja je imela čudaj ruva, reklo bi se: „Ta je ruvena i kunte-na!“ Za siromake se govorilo: „Ta nema ni kruva ni ruva.“

Trebarjevo je nastalo na krčevini, na mjestu izloženom stalnim provalama vode, poplavama. Ljudi iz ovog kraja uvijek su se borili s vodom i stradavali od nje. Kao što su zajedno spašavali

Nekad su se u Desnom Trebarjevu gradile velike zadružne kuće – iže (*hiže*). I kuće i gospodarski objekti radili su se od najboljeg hrastovog drveta, kojeg je u okolici bilo u izobilju. Sjekla su se samo krupna debela stabla, visoka i ravna. Kuće su bile obično podignute na trijem, a bila je i koja prizemnica. Izbjegavale su se zbog poplava, pa su ih gradile samo siromašnije zadruge. Starije su se radile od oblica, na „hrvaški vugel“ - preklopljeni krajevi, a novije od piljenih planjki, debelih od 3-4 cola i na „nemški vugel“ – otesani kraj.

U prizemlju su bile dvije zatvorene prostorije, zване prva i zadnja šuta, a između njih poluzatvorena podiža. Šute su služile kao spremište ljetine, a podiža kao kolnica ili za spremanje poljodjelskog alata. S boka kuće natkrivene stepenice vode u zatvoreni ganjak na trijemu, iz kojeg se ulazi u ostale prostorije: iža ili družinska soba, ižica i zadnja iža. Iža je najveća prostorija i u njoj se odvija život zadruge. Ižica je kuhinja i spremište živežnih namirnica, a zadnja iža ili komora služila je za spremanje posteljine i odjeće za spavanje. Na kraju ganjka išlo se u zahod. Na tavanu se dimilo meso i spremao kukuruz. Pod je u svim prostorijama bio nabijen ilovačom, kao i stijene koje su bile i okrečene.

Dvorište je bilo ograđeno pletenom ogradom. U velikim zadrugama, na okućnici bili su čardaci - manje zgrade za bračne parove. Bile su to još: štala, svinjac, kokošinjac-kurečica, bunar s kopanjem, drvocijep i kuvarna kao ljetna kuhinja te krušna peć.

Godišnji običaji: VUZEM – VUZEMICA, Uskrсни kri-
jes

Još za dana prve (i potle večerne) redile su se vuzemice. Vuzemica se redila tak da su se četiri veliki drugi (kolci) zabilili v zemnu. I med ne se slagale perušijne, pleter, konopljne i druge na križ i čim višeše, jer se je jake gledede i pazile nate čija vuzemica bu vekša. Dole se vrgle rastove drv ka su držala duže jogen, na kem se je pekle mese i pražila jajca. Deca su znala pucati z rastovim vuglenem. Vuzemica se prižgala kej ranevše, tj. v zorju. Išle se k vuzemice ve-seleć i popevajuć. Pila se rakija, susedi su čestitali pisani vuzem. Znali su i tamburaši dojt k vuzemice, pa se je negde slavile do jutra, čak do rane meše.

..

Ostavština seoskih zapisivača dovoljan je zalag za budućnost u vidu podsjetnika i inspiracije, kako za bavljenje tradicijskom kulturom, tako i poticaj da cijenimo prirodan život i njegove današnje prednosti. Povratak selu nije samo odlazak na nivo sjećanja, već i energetska i kulturna prilika za poboljšanje svakodnevnog života. Budućnost sela i dalje postoji u vrednovanju, kako kulturnih, tako i prirodnih vrednota. Blizina Odranskog polja s obiljem životinja, preveli sir s okusom tradicije i friško pečeni kukuruzni kruh, dio su dostupnih naslijeđenih vrijednosti. Održavanje običaja i dalje nas spaja, a folklorne oznake nastojimo oteti od zaborava. Život uz vodu i na vodi uvijek će ostati glavno obilježje ovog kraja.

LITERATURA:

Radićevo Trebarjevo, ur. Lasić Vuković, Sisak, 1995.

BATINA, Klementina, *Aspekti ženskog autorstva u ranoj hrvatskoj etnologiji i folkloristici; Ostavimo mužu muški, a ženi ženski posao: Žene zapisivačice u okviru Radićeve Osnove – dizbi.hazu.hr*

ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna, *Običajno pravo, njegova primjena i proučavanje do polovine 20. stoljeća*, Etnološka tribina 6-7, Zagreb, 1984.g.

JANČER, Kata, *Trebarjevo, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, svezak III 1., 1898.g. i svezak VI/1, 1901.g.

LASTRIĆ, Olga, *Kata Jajnčerova, autorica monografije o Trebarjevu*, Etnološka tribina 6-7, Zagreb, 1984.g.

MURAJ, Aleksandra, *Teorijsko-metodološke zamisli A. Radića i njihov utjecaj na etnološki rad u Hrvatskoj*, Etnološka tribina 6-7, Zagreb, 1984.g.

-zapisi Ivana Cvetkovića Ceveka, arhiva Gradski muzej Sisak, Etnografski odjel

VINCE PALUA, Jelka, *Kultura srca, kultura uma*, Etnološka tribina 22, Zagreb, 1999.godina

POTKONJAK, Sanja, *Autoethnography, Folklore and National Emancipation: „The temptation of experience“, in the work of Kata Jančerova*; bib.irb.hr Scribd.com-hrv.etn. 9.4.2019.-Kata Jančerova

Enciklopedija.hr 11.4.2019.-Kata Jančerova

Antun Radić

Život i rad

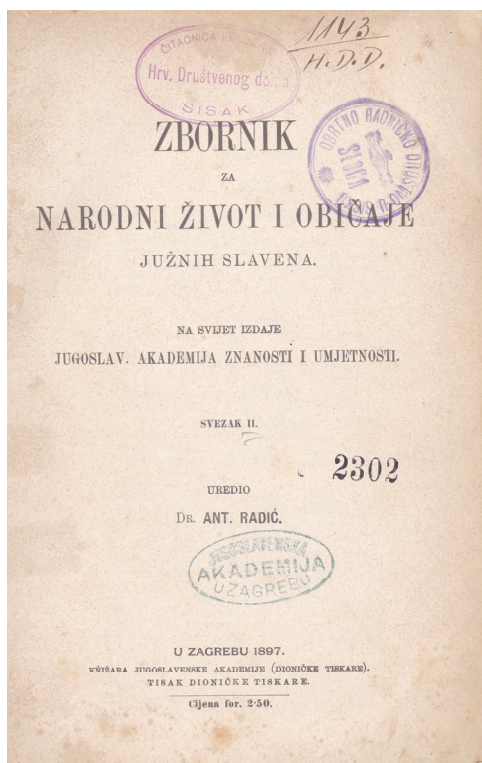

Antun Radić rođen je 11. lipnja 1868. godine u selu Trebarjevo Desno kraj Siska, kao osmo dijete u obitelji Imbre i Ane (zvana: Jana) Radić. Upravo je njegova majka imala veliki utjecaj na Antunovo daljnje djelovanje jer se uvijek zalagala za seljačka prava. Tri godine nakon rođenja Antuna, točnije, 1871. godine, na isti dan rodio se Antunov mnogo poznatiji brat Stjepan. Od obitelji Radić valja još istaknuti i sestru Katu koja je kasnije (udana već za Imbru Jajnčera) za *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, na temelju Antunovih uputa, napisala monografiju o Trebarjevu. U monografiji donosi opise narodnih običaja, izgleda sela i načina života Trebarjevaca.

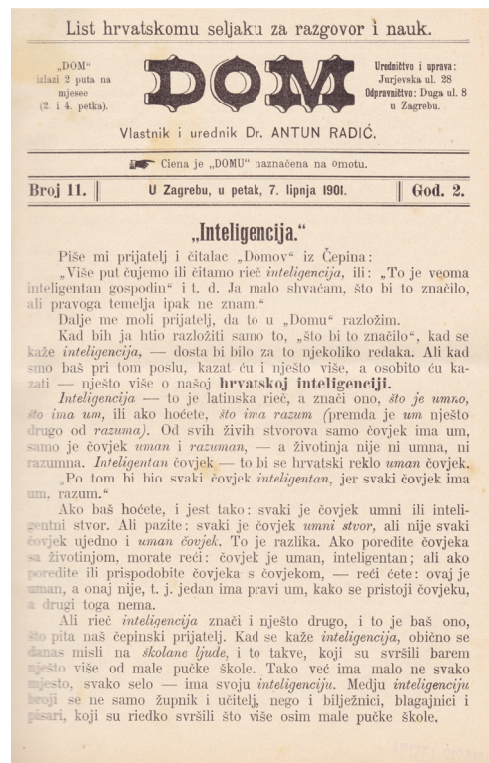
Antun Radić je bio hrvatski etnolog, političar i publicist. Osnovnu školu pohađao je u Martinskoj Vesi kod Siska, a tijekom osnovnoškolskog obrazovanja Radić je bio najbolji učenik, ne samo u svom razredu, već i u školi općenito. Bio je staložen, marljiv, znatiželjan, dobar i uzoran učenik. Za Antuna Radića se u obitelji govorilo da se „uvrgao sav na oca“, za razliku od brata Stjepana koji se pak „uvrgao“ na majku. Nakon završene osnovne škole imao je silnu želju nastaviti daljnje školovanje. Iako su roditelji oklijevali u odluci jer nisu imali novca za smještaj, hranu, školske potrepštine i školarinu, ipak su popustili i Antuna poslali u Zagreb, jer su shvaćali važnost pismenosti i obrazovanja. Upisao je Zagrebačku gornjogradsku klasičnu gimnaziju početkom školske 1881./1882. godine.

Nakon završetka gimnazijskog obrazovanja, školovanje je odlučio nastaviti na zagrebačkom Sveučilištu. Godine 1888. počinje studirati slavistiku i klasičnu filologiju u Zagrebu, a kako je govorio ruski, njemački, francuski i talijanski jezik, školsku godinu 1891./92. završio je u Beču. Tijekom studija poseban interes pokazuje za rusku književnost. U djelima ruskih pisaca uočava odnos između „inteligencije“ i „naroda“, od-

// *Da mi se Bog dragi dade još sto puta roditi, ja bih ga molio na koljenima: „Daj, dragi Bože, da se opet rodim kao Hrvat, da opet budem Hrvat.“*

// Naslovnica Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena iz 1897. godine, prvog hrvatskog etnološkog folklorističkog časopisa u izdanju JAZU

// Naslovnica časopisa Dom, lista namijenjenog prosvjećivanju i političkom buđenju seljaštva, osnivača i urednika Antuna Radića

nos „inteligencije“ prema narodnoj kulturi te ističe tendenciju ruskih književnika za rješavanje teškog položaja ruskog seljaka. Upravo to postaje misao vodilja njegovog daljnjeg osobnog, ali i političkog djelovanja.¹

Doktorirao je na zagrebačkom Filozofskom fakultetu 1892. godine temom *O nekim eshatološkim motivima u hrvatskoj književnosti*.

Neposredno nakon dobivenog doktorata, počevši od 2. studenog 1892. godine, Antun Radić postavljen je za profesora gimnazije u Osijeku gdje je predavao hrvatski i latinski jezik. Od 10. veljače 1893. godine premješten je s osječke na požešku gimnaziju, no u Požegi se nije zadržao dugo. Već 20. kolovoza iste godine dobiva premještaj na varaždinsku gimnaziju. U Varaždinu je oženio i svoju dugogodišnju djevojku Vilmu Vidulović koja je do tada bila upraviteljica Gradske više djevojačke škole. Nedugo nakon vjenčanja, Antun Radić postaje upraviteljem Gradskog ženskog liceja u Varaždinu gdje je ujedno predavao hrvatski, francuski i matematiku. Zbog svojevrsnog političkog sukoba i nepokoravnja tadašnjem županu Varaždinske županije, 10. kolovoza 1895. dobio je premještaj na zagrebačku gornjogradsku gimnaziju.

lako je svoju službu obavljao savjesno i stručno, zbog javno iskazanog oporbenog stava na biralištu, dobiva premještaj u Gospić. No, „ne želeći se pokoriti tome mesreglovanju, odrekao se službe i ostao sa ženom na cesti.“²

Bio je urednik *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena*, koji je ujedno i prvi hrvatski etnološko-folkloristički časopis u Izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. S mišlju da obrazuje i prosvječuje hrvatsko seljaštvo, koje je krajem 19. i početkom 20. stoljeća bilo politički obespravljeno i podređeno te gospodarski potpuno iscrpljeno, smatrao je da se trebaju uvesti promjene te da seljaštvo prije svega treba obrazovati. S tim je ciljem 1899. godine pokrenuo i prvi hrvatski časopis namijenjen seljaštvu *Dom*. U *Listu hrvatskom seljaku za razgovor i nauk*, čiji je prvi broj objavljen 15. prosinca 1899. godine, posebice ističe bogatstvo i značenje hrvatske tradicijske kulture. Svi članci koji su bili objavljeni u *Domu* bili su nepotpisani, no znalo se da im je autor nitko drugi doli Antun Radić. Obzirom da je i sam rodom sa sela, dobro je znao što bi sve moglo zanimati seljake i proširivati njihove vidokruge, te je u skladu s time posložio i teme o kojima je pisao u *Domu*.

1 BELAJ, Vitomir: Utemeljitelj hrvatske etnologije dr. Antun Radić; magistarski rad, 1965. god., knjižnica FFZG

2 PERIĆ, Ivo: Antun Radić 1868.-1919., Dom i svijet, Zagreb; 2002:57

„Sadržavao je rubrike poput „Glasovi iz naroda“, „Život, sviet, ljudi“, „Narodno gospodarstvo“, „Hrvati“, „Politika“, „Mali razgovori“, „Dom i rod“, „Što je nova po doma i po svijetu“...³

Čitatelji časopisa bili su mahom seljaci, a u Antunu Radiću nisu vidjeli nedodirljivog gospodina, već sebi bliskoga seljačkoga sina, koji ne samo da suosjeća sa seljaštvom, već mu želi pomoći. Časopis je u kontinuitetu, kao polumjesečnik, izlazio sve do 1904. godine. Antun Radić je postao svjestan da je izdavanjem *Doma* ostvario misao vodilju i cilj s kojim se odlučio na tisak tog lista: „da zainteresira seljake za čitanje, da doprinese njihovu kulturnom i političkom prosvjećivanju, da probudi i učvrsti njihovo samopouzdanje, da ih uvjeri u mogućnost i potrebu njihova samostalnog stranačko - političkog organiziranja“.⁴

Mihovil Pavlek, seljački pisac, o Antunu Radiću je pisao ovako:

„A tko je bio Antun Radić? Antun Radić nije bio seljak, nego gospodin po svim vanjskim oznakama, dakle i po odijelu i po djelovanju: on naime nije ni orao ni kopao, nego je kao druga gospoda radio glavom. Pisao je knjige i izdavao novine, živio je i stanovao u gradu pa ipak velimo da je bio naš. A po čemu je dakle bio naš? Zar po tom, što vele, da je rođen na selu? O ne, ne! Jer koliko ima i drugih, koji su rođeni u seljačkim potleušicama, koje je mukotrpna seljačka mati ljuljala u prosto domaćoj zibki i u prvim danima života hranila suzama i čemerom više nego mlijekom (...), u koje su roditelji (...), kad su ih dali u više škole, polagali nade da će im danas-sutra (...) biti od pomoći i hranitelji, pa koliki su uza sve to postali nešto drugo, a često i počesto i tlačitelji svoje braće i svoga staleža i svoga naroda! A on, naš Ante, to nije postao, nego je ostao naš... I ne samo da je naš ostao nego je i postao naš narodni i seljački učitelj. Jer nije on poput drugih svoje znanje, stečeno u školama, ni sakrivao ni monopolizirao, nego ga je dijelio i davao narodu, i ne samo znanje, nego i srdce i dušu... Po tome dakle, po srdcu, po duši, po mišlje-

nju bio je naš... I učio nas je i branio (...) i perom i živom riječju. I ne samo branio, nego, što je važnije, budio nas i okupljao, slagao i učio da se sami branimo“⁵

Godine 1902. napušta suradnju s JAZU zbog jezikoslovnog spora s Tomom Maretićem, nastalog u povodu objavljivanja Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Radić je dokazivao da ne postoji „hrvatski ili srpski jezik“, već samo hrvatski književni jezik koji se piše na štokavskom, kajkavskom ili čakavskom narječju. Svojim osvrtom, koji je objavljen u četiri nastavka u listu *Obzor*, naglašava da dokle god „hrvatski i srpski nešto znače, i to svaki nešto drugo, dotle su hrvatski i srpski književni jezik – dvoje.“ Sve do naših dana, Radićeva se ocjena Maretićeve *Gramatike* smatra najargumentiranijom kritikom hrvatskih vukovaca.⁶

Od 1902. do 1907. obnaša tajničku dužnost u Matici hrvatskoj sudjelujući u bespoštednom književnom sukobu protiv „mladih“, zajedno s predvodnicima „starih“: Đurom Arnoldom, Vjekoslavom Klaićem i Albertom Bazalom. S potonjim osniva i uređuje Maticin časopis *Glas Matice hrvatske* koji je izlazio od 1906. do 1909.⁷

Kao tajnik Matice hrvatske, Radić je nastojao da se Matica dalmatinska spoji s Maticom hrvatskom, a posebice se zalagao i za što bliskiju suradnju Matice hrvatske s Maticom slovenskom u Ljubljani, vidjevši u toj suradnji ostvarenje jednog oblika vrlo korisne uzajamnosti dvaju slavenskih naroda. Tu je suradnju uspio ostvariti, a osobito je zaživjela od 1907. godine. Stranačko-politička podmetanja od strane njegovih protivnika, dovela su do toga da je Antun Radić u lipnju 1909. godine bio prisiljen napustiti službu tajnika Matice hrvatske.

Iako je u hrvatskom puku njegovo političko djelovanje manje poznato, valja također istaknuti kako je njegov obol u osnivanju Hrvatske pučke seljačke stranke bio velik. Uvijek je isticao potrebu za osnivanjem političke stranke koja bi zastupala interese seljaka. Upravo je u časopisu *Dom* još 1902. godine objavio svojevrsni programatski članak *O hrvatskoj*

3 http://www.hkzwi.de/kronika_hr/Hrvatska_etnografija/Etnografski%20i%20knjizevni%20rad%20Antuna%20Radica.pdf

4 PERIĆ, Ivo: Antun Radić 1868.-1919.: Dom i svijet, Zagreb, 2002:157

5 Isto: 156-157

6 <http://www.matica.hr/knjige/autor/444/>

7 <http://www.matica.hr/knjige/autor/444/>

seljačkoj stranci, u kojem poziva seljake da se pobrinu za sebe, te navodi: „Vrijeme je već da se sami seljaci za sebe postaraju. Već je dosta tog pisanja i govorenja, što se vidi i čuje od naše gospode: naš mili, naš ljubljani, naš mukotrpnici, naš mučenički, naš na krst razapet narod. Tog je već dosta i previše, i što se više toga čita i čuje, to je tome milom i ljubljenom narodu sve to gore.“ S vremenom je ta Radićeva misao evoluirala prema ideji političkog organiziranja hrvatskoga seljaštva te je zajedno s bratom Stjepanom dvije godine kasnije, točnije 1904. godine, utemeljio Hrvatsku pučku seljačku stranku. Sudjelovao je u izradi stranačkog programa, osnivanju mreže lokalnih podružnica te pripremanju glavnih skupština stranke, a kao kandidat stranke u tri je navrata bio i zastupnik u Hrvatskom saboru, od 1910. do 1913. godine.

Od tada pa sve do 1917. godine uzdržavao se isključivo pisanjem, ponajviše u *Hrvatskom narodu*, *Hrvatskim novinama* iz Virja, u *Domu*, glasilu HPSS te u časopisu *Obzor*. U državnu je službu ponovno primljen 1917. godine te je godinu i pol radio kao profesor gornjogradske Gimnazije u Zagrebu.

Posvećen svom profesorskom poslu te opterećen bolešću, nije više imao toliko vremena niti snage baviti se političkim radom. Umro je iznenada, u 51. godini života, 10. veljače 1919. godine u 20 sati i 45 minuta. Sahrana je obavljena 12. veljače 1919. godine u 15 sati na zagrebačkom groblju na Mirogoju. Na njegovo posljednje počivalište ispratili su ga, osim rodbine, svi profesori i đaci gornjogradske gimnazije te brojni prijatelji i pristaše HPSS, među kojima je bilo i „mnogo seljaka“.⁸

Sve važnije novine prenijele su vijest o smrti dr. Antuna Radića. Među njima i uvaženi *Obzor* koji je javio kako je Antun Radić umro naglom smrću, istaknuvši slijedeće: „Antun Radić bio je tipična pojava naše seljačke od prirode nadarene inteligencije. Prilike nisu njemu, kao ni mnogim drugima, dozvolile da se njegov talent nađe na mjestu pravog djelovanja. ... Radin, skroman (...), svoj je talent uložio u narodne svrhe.“⁹

Vladoje Dukat, ravnatelj gornjogradske gimnazije, o Radiću je napisao ovo: „Zvanje svoje nastavničko shvaćao je ozbiljno i vršio ga zdušno. Mladež mu je

i mala i velika bila iskrena i odana, a on ju je očin-skom ljubavlju privijao svome srcu.“¹⁰

Antun Radić je „svoj kratki i neveseli život proživio bez ikakve ljage, časno i pošteno, a umro je kao najveći siromah. Njegova politika nije bila staleška, već široka općenarodna, opće-hrvatska. Socijalna sadržina njegova rada ne samo da nije bila na štetu hrvatskoj narodnoj ideji, već je ovu jačala i popunjavala“.¹¹

Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu

Iako je njegovo etnološko djelovanje trajalo samo nekoliko godina (od 1896.-1902.), naziva ga se utemeljiteljem hrvatske etnologije kao samostalne znanosti. Antun Radić je vrlo rano počeo proučavati narodni život i običaje te seljačku kulturu, s ciljem potrage za hrvatskim nacionalnim identitetom i jačanja istog. Isticao je kako narod, čiju su glavninu sačinjavali seljaci, ima i oduvijek je imao svoju kulturu. Hrvatska seljačka kultura je bila vidljiva u raznolikosti i bogatstvu izričaja, narodnih nošnji, oblicima zabave u seoskim umotvorinama (razne pjesme, pripovijetke, zagonetke, poslovice), u običajima i, naposljetku, u samoj raznolikosti i bogatstvu života koji seljak živi.

Dok je Stjepan putovao kroz slovenske zemlje te kroz Hrvatsko primorje i Istru, Antun mu je pisao neka bilježi sve što vidi, neka promatra uzroke „bolim i patnjam narodnim“, da uoči „s česa narod trpi“, kao i čemu se narod raduje i u „čem su narodni ideali“.¹² Oduvijek je smatrao kako vlastita zapažanja pružaju najbolji uvid u bit stvari te je Stjepanu naglašavao „što čovjek sam opazi, najviše vriedi“. Vrlo značajnu ulogu u prikupljanju hrvatske narodne poezije imala je i Matica hrvatska, a velik interes za prikupljanje etnografske građe pokazuje i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU). Iako već 1895. godine počinje inicijativa za prikupljanje etnografske građe na terenu i pokretanje etnografskog zbornika, to je ostvareno u potpunosti tek krajem 1896. godine. Početkom 1897. godine odlučeno je da će se zbornik zvati „Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena“ čiji je glavni urednik bio Ivan Milčetić, a otisnut je

8 PERIĆ, Ivo; Antun Radić 1868.-1919.; Dom i svijet, Zagreb, 2002:279

9 Isto: 280

10 Isto: 208

11 Isto: 281

12 Isto: 282

Osnova za sabiraće i proučavaće građe o narodnom životu.

NAPISAO DR. A. RADIĆ.

I. Zadaća „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“.

Ovaj nacrt nije rasprava. S toga, a i s toga, što treba da bude kratak i što jasniji, ne će u nem biti potankoga razlagaća različitih mnijeća: biti će u neku ruku apodiktičan, aprijoran. Kritici je dakako otvoreno poje.

1. Narod.

Zadaća je „Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena“: 1., da se u nem sabere sve, što se može, o narodnom životu južnih Slavena; 2., da se ta sabrana građa znanstveno obradi. Da se ovo ovako u kratko rečeno uzmogne razumjeti, potrebno je, da se potaće objasne pojedine riječi, koje su metnute u ovu zadaću „Zbornika“.

Kazali smo: „da se sabere sve o narodnom životu“. Što je *narod*? Ne misli se tu čitav narod ili hrvatski, ili srpski, ili slovenski, ili bugarski, već se misli onaj veći dio naroda, koji — recimo za sada — živi po selima, rukama radi, koji u velikoj većini ne nosi francuskoga odijela, koji nije učio nikakih, ili gotovo nikakih škola.

I ovo su, istina, razlike, koje dijele *narod* od *gospode*, *inteligencije*, no ni svaka za se, ni sve zajedno nijesu, kako ćemo vidjeti, prava razlika, po kojoj bismo mogli prepoznati čovjeka iz *naroda* od *gospodina*. Prava je razlika — druga *kultura*. *Gospoda* imadu svoju, *narod* svoju kulturu. A kad kažemo *kultura*, mislimo baš ono, što je zadaća, da se u „Zborniku“ sabere: *život*, način života. *Život* je ovdje samo kratica. Kad upoznamo *narodni život*, znat ćemo, česa *narodu* treba za život, kako radi i počiva, tko mu je

polovicom iste godine. U prvom svesku *Zbornika*, koji je bio objavljen 1896. godine na 386 stranica, objavljen je niz priloga o običajima i načinu života hrvatskog seljaka – prilozi o ženidbenim običajima, narodnom vjerovanju, smrti, narodnim jelima, o igrama, plesovima i slično. U svom članku naziva *Iz naroda za narod*, Radić naglašava kako školovani ljudi imaju svoju pravu vrijednost i snagu tek ako su povezani sa svojim narodom. U slijedećem članku, *Dva društva*, Radić upozorava na problem kontinuiranog širenja kulture tuđinstva. Ističe kako „narodi vriede toliko, koliko vriede u kulturi“ te uvodi dvije kategorije proučavanja kulture.

U lipnju 1897. godine Filologijsko-historijski razred JAZU imenovao je Antuna Radića novim glavnim urednikom *Zbornika*.¹³

Interes za narodni, pučki život i narodno, pučko mišljenje doveo je do osnivanja etnografije kao znanstvene discipline koja se bavi narodopisom. Osnovna zadaća etnografije je prikupiti i analizirati izvornu građu o materijalnoj, društvenoj i duhovnoj kulturi narodne, seoske većine. Proučavanje takve građe je znanstveni i istraživački posao koji je doveo do nastanka etnologije ili narodoznanstva. Svojevrсна zadaća *Zbornika* je da bude etnološko i etnografsko glasilo i na taj način potiče razvoj hrvatske etnografije i etnologije. Kao novi urednik, Antun Radić se usredotočio na izradu programa i uređenje „*Zbornika*“. Zadaću *Zbornika* formulira ovako: „Zadaća je *Zbornika* za narodni život i običaje južnih Slavena: 1. da se u njem sabere sve, što se može, o narodnom životu južnih Slovjena; 2. da se ta sabrana građa znanstveno obradi“.¹⁴ Sabiranje građe o narodnom životu i običajima bilo je prvi i temeljni zadatak *Zbornika*. Taj je zadatak bilo nužno programirati izradom konkretnih uputa o tome što i kako sabirati.

Na tragu te misli, u drugom broju *Zbornika*, 1879. godine, na 88 stranica objavljuje svoje najznačajnije djelo *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* koje služi kao iscrpna i opširna uputa za etnografski rad na terenu te kao sredstvo za istraživanje seljačkog načina života. Ističe kako je potrebno utemeljiti novu znanost naziva narodoznanstvo ili etnologija, a kao glavni predmet istraživanja te znanosti bili bi narod i narodna kultura. Kultura, odnosno glavna kategorija njegove teorije razlaže se na narodnu/seljačku i na gospodsku/neseljačku, ili, citirajući samog Radića, na „kulturu srca“, koja podrazumijeva način života, običaje, društveno uređenje, poeziju, i na „kulturu uma“ koja podrazumijeva znanja, vještine i iskustva. Pritom samo onu narodnu, seljačku kulturu smatra izvorno hrvatskom, dok je „gospodska“ kultura prožeta tuđinskim utjecajima. U *Osnovi* razrađuje etnografsku i etnološku znanstvenu metodu te ističe kako građu o narodnom životu zapisuju oni koji po njegovom uvjerenju jedini mogu spoznati „narodnu dušu“, a to su oni koji tu kulturu i žive, odnosno sami seljaci ili eventualno intelektualci seljačkog podrijetla (npr. seoski učitelji, svećenici i sl.). Građa mora biti prikupljena doslovnim zapisom tj. u svojem izvornom jeziku i govoru. Tako zapisanu etnografsku građu znanstvenici zaprimaju na čitanje, redigiranje, provjeru, analizu i interpretaciju te objavljivanje.

Radićeva *Osnova* bila je vrlo temeljit i stručan uradak. Iako je bila rezultat pionirskog pothvata, ostala je putokaz trajne vrijednosti, a kao takva je stalno djelovala kao „živa pobuda hrvatskim etnografima“.

13 Ivan Milčetić zbog poslovnih obveza koje je imao kao gimnazijski profesor u Varaždinu više nije mogao obnašati dužnost urednika.

14 PERIĆ, Ivo; Antun Radić 1868.-1919.; Dom i svijet, Zagreb, 2002:91

POPIS LITEARTURE

PERIĆ, Ivo; *Antun Radić 1868.-1919.*; Dom i svijet, Zagreb, 2002.

BELAJ, Vitomir; *Utemeljitelj hrvatske etnologije dr. Antun Radić*; magistarski rad, 1965. god., knjižnica FFZG

INTERNETSKI IZVORI

http://www.hkzwi.de/kronika_hr/Hrvatska_etnografija/Etnografski%20i%20knjizevni%20rad%20Antuna%20Radica.pdf

<http://www.matica.hr/knjige/autor/444/>

Stjepan Radić

Djetinjstvo i školovanje

Stjepan Radić rođen je 11. lipnja 1871. godine u Desnom Trebarjevu. Bio je deveto dijete od njih jedanaestero. Rodio se u siromašnoj seljačkoj obitelji.

Stjepanovo djetinjstvo se nije razlikovalo od djetinjstva njegovih vršnjaka koji su živjeli na selu. Djeca predškolske i školske dobi su najčešće pomagala pri lakšim poljoprivrednim radovima te su čuvala stoku i perad na pašnjacima. Školovanje nije bilo dostupno svoj djeci. Zbog teškog materijalnog stanja, ta sudbina zadesila bi i malog Stjepana da nije pokazao želju i upornost za nastavkom školovanja, i ta njegova upornost u ostvarivanju zacrtanih ciljeva pratit će ga sve do kraja njegova života.

Njegova supruga Marija Radić u „Uspomenama iz života na moga blagopokojnoga supruga Stjepana Radića“ o tijeku njegova školovanja piše:

„Stipa je počeo pučku školu istom s osmom godinom i to sigurno radi toga, jer je bilo uvijek po troje djece, koje je trebalo osobito po zimi bolje obući, snabdjeti „smokom“ naime suhom hranom - sirom, špekom i sl., a to je bilo u jednom malom seljačkom kućanstvu prilično teško. No Stipa je jedva čekao da svrši pučku školu i da slijedi u studijama svoga brata Antu u Zagrebu, koji je bio tri godine stariji. Ali to nije bilo baš najlakše. Roditelji su bili protiv toga da nastavi sa srednjom školom, jer je bio neobično kratkovidan i drugo jer se mu brat Ante samo s najvećim neprilikama sam uzdržavao, te mu ne bi mogao nikako pomagati. Ali Stipa je već imao gotovi plan, te kad je svršio četvrti razred, prvi je utorak u rujnu, kad su kola sa sijenom iz Trebarjeva krenula u Zagreb, zamolio susjeda, da ga poveze u Zagreb. Kakvo je bilo iznenadjenje Antino, kad je mali Stipa osvanuo u Zagrebu! Dakako da je bio zlovoljan, jer se bojao, da ga ne će moći niti s najpotrebnijim obskrbiti. Došao mu je u kaputu svoga starijega brata

- seljaka, te si je morao rukave, koji su mu visjeli preko prstiju, prilično zavinuti. Hlačice dakako nije imao, nego samo prave posavske gačice. Njemu to dakako nije ništa smetalo pri pomisli, da će ići isto kao njegov brat Ante u gimnaziju. . . .

U drugoj godini pobrinuo se za njega brat Ante, te su ga primili u Orphanatrophium, nadbiskupsko sirotište u Vlačkoj ulici. Tu je bilo Stipi, dakako materijalno lakše, te nije pretrpio toliko gladi kao u prvom razredu. Ali zato su malomu Stipi došle opet druge brige i nepravilike. Stipa nije podnašao krivice, kad su stariji djaci t.zv. prefekti na pr. tražili da im manji dečki čiste cipele. Stipa je branio mališe, da ovaj ne mora svojim starijim drugovima čistiti cipele. To su dakako začuli nekoji profesori za ove i slične svadje, gdje je Stipa bio uvijek na strani slabijega. I tak se dogodilo, da se je zamjerio nekim profesorima, koji su se izgovorili na koncu školske godine, da ne može radi slaboga vida na više škole, dotično izučiti za svećenika, jer da će uskoro oslijepiti. . . .“

Za vrijeme školskih praznika Stjepan Radić je putovao u druge krajeve izvan svog zavičaja, najčešće pješice, a ponekad se znao povesti i na seljačkim kolima, ili vlakom, kada je imao novca za kartu.

Do prvog otvorenog suprotstavljanja Stjepana Radića mađaronskoj vlasti dolazi već 1888. godine za vrijeme banovanja bana Khuena Hedervaryja.

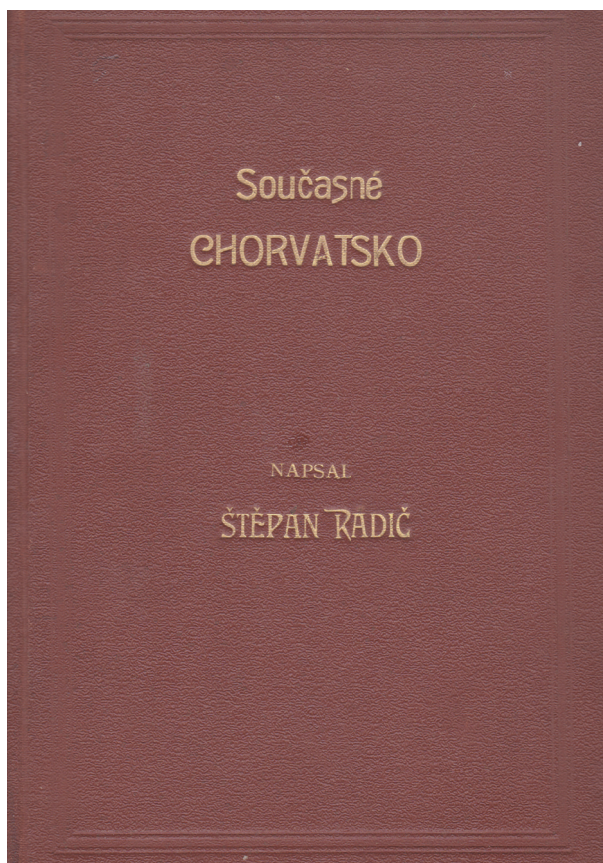
O tome Marija Radić zapisuje sljedeće:

„ . . . upućivao je Stipa svoje drugove takvim smjerom, da iz njih ne postanu mađaroni, već pravi narodni branitelji. To je dovelo do njegovoga izključenja, koje je bilo Stipi stavljeno do znanja bez ikakvoga obrazloženja. Kad je Stipa tražio od ravnatelja razlog svom izključenju i kad su njegovi drugovi prestali pozdravljati ravnatelja zbog njegove nepravde, zatražio je taj čovjek od zagrebačkog redarstva, da se Stipa zatvori u odjel za umobolne u bolnicu Milosrdne braće. Tu je bio osam dana, a jer se ova nečovječnost nije mogla nikako shvatiti, a kamoli opravdati, odpremili su Stipu u njegovo rodno mjesto, od kuda se nije smio maknuti nego k misi u župnu crkvu.

No Stipa se u ovoj nepravilici brzo snašao. Nabavio si knjige za VII. i VIII. razred, te je u Trebarjevu sam učio, pomažući uz to svojim, koliko je god znao i mogao. Ove dvije godine djelovale su osobito na njegov duševni i socijalni razvoj, te se on, ako je to bilo moguće, još bolje sljubio sa svojim narodom, proživljavajući još više cijelim svojim razumom težki seljački život i sve njegove muke i tegobe.

// Stjepan Radić nakon položenog ispita zrelosti na Rakovačkoj gimnaziji 1891. godine

// Naslovnica knjige *Suverena Hrvatska* autora Stjepana Radića na češkom jeziku izdana u Pragu 1900. godine

Poslije dvije godine položio je bez ikakvih nepravilnosti u Zagrebu ispit zrelosti, te se na jesen iste školske godine upisao na sveučilištu na pravnički fakultet. Njegova pokojna mamica dala mu je nauk, neka nikako ne uči ni za popa, ni za fiškala. Pop, kaže, ima džep bez dna, te mu nije nikada dosta novaca, dok fiškal mora iz pravoga čovjeka napraviti krivoga, a iz krivoga pravoga.”²

Studirao je pravo u Zagrebu 1891. – 93. i 1906. – 07., Pragu 1893. – 94. i Budimpešti 1895. te politologiju od 1897. u Parizu, gdje je diplomirao na Slobodnoj školi političkih znanosti 1899. (dijelove završnoga rada *La Croatie actuelle et les Slaves du sud* objavio u Pragu u časopisu *Rozhledy* i kao brošuru *Současné Chorvatsko* 1900.).

Politički aktivizam

Jasno i artikulirano iznošenje stavova i protivljenje tuđinskoj vlasti u Domovini, Stjepana Radića nerijetko dovodi u sukob s vlasti, koji rezultira ili progonom, ili kaznama zatvora.

Tako je uhićen u Zagrebu 1889. (prekinuvši kazališnu izvedbu, nazvao bio Khuena Héderváryja tiraninom), u Trebarjevu 1890. (ometanje oružničkoga uredovanja) i u Mostaru 1891. (javna polemika o hrvatsko - srpskim odnosima). Godine 1893. na proslavi u Zagrebu, u ime sveučilišne mladeži, pozdravio je povezivanje Stranke prava i Neodvisne narodne stranke, potom zbog vrijeđanja N. Crnkovića bio osuđen na tri tjedna zatvora, a u Petrinji na četiri mjeseca zbog ponovne kritike Khuena Héderváryja na proslavi obljetnice Sisačke bitke održane u Sisku. Sukobivši se s redarstvom zbog raspuštanja skupa studentskoga društva „Slavija“, u kojem je djelovao, u studenom 1894. u Pragu je osuđen na 10 dana zatvora te izgnan iz austrijskoga dijela Monarhije uz zabranu studiranja na tamošnjim sveučilištima. Kao drugooptuženi za spaljivanje mađarske trobojnice u listopadu 1895., u studenom je osuđen na šest mjeseci zatvora (kaznu izdržavao u Bjelovaru do svibnja 1896.), pa dulje nije mogao studirati nigdje u Monarhiji. Nakon

višemjesečnoga boravka u Moskvi 1896. uhićivan je u Kutini i Popovači zbog predizborne agitacije.

Kad je 1902. ujedinjenjem Neodvisne narodne stranke i Stranke prava nastala Hrvatska opozicija (od 1903. Hrvatska stranka prava), izabran za tajnika njezina Kluba, Radić se seli u Zagreb.

Odstupanjem s dužnosti tajnika Hrvatske stranke prava 1904. godine, s bratom Antunom utemeljuje Hrvatsku pučku seljačku stranku. Iako su već ranije izdali cijeli niz programatskih članaka i brošura koje su bile namijenjene prosvjećivanju seljaka, tek potkraj 1904. stvoreni su preduvjeti za osnivanje stranke koja će na političku scenu iznijeti problematiku sela i njegovih stanovnika.

Način odabira ljudi za povjerenike i osnivače stranke sam Stjepan Radić opisuje ovako:

„Ja sam putujući hrvatskim zemljama često pitao seosku djecu, ima li u njihovu selu takav čovjek koji niti kod seoskoga židova pije, niti se obćinskoga bilježnika boji, a ufa se i popu prigovoriti, nadalje koji dobro gospodari i svačiju djecu voli. Kad su mi djeca poslije kratkoga viećanja otkrila takvoga čovjeka, ja bih pošao k njemu na konak i ako sam vidio, da je taj čovjek još i pismen, da je prijatelj škole i da njegova žena jede s njim za stolom, onda sam si ga zabilježio kao budućega suosnivača seljačke stranke.”³

Organizirajući Seljačku stranku, on je napisao da se ima boriti:

„...samo ustavnim sredstvima, dotično, ako ustavnih sredstava nema, samo pisanom i živom riječi, riječju muževnom i odvažnom, do potrebe i bez obzira na posljedice.

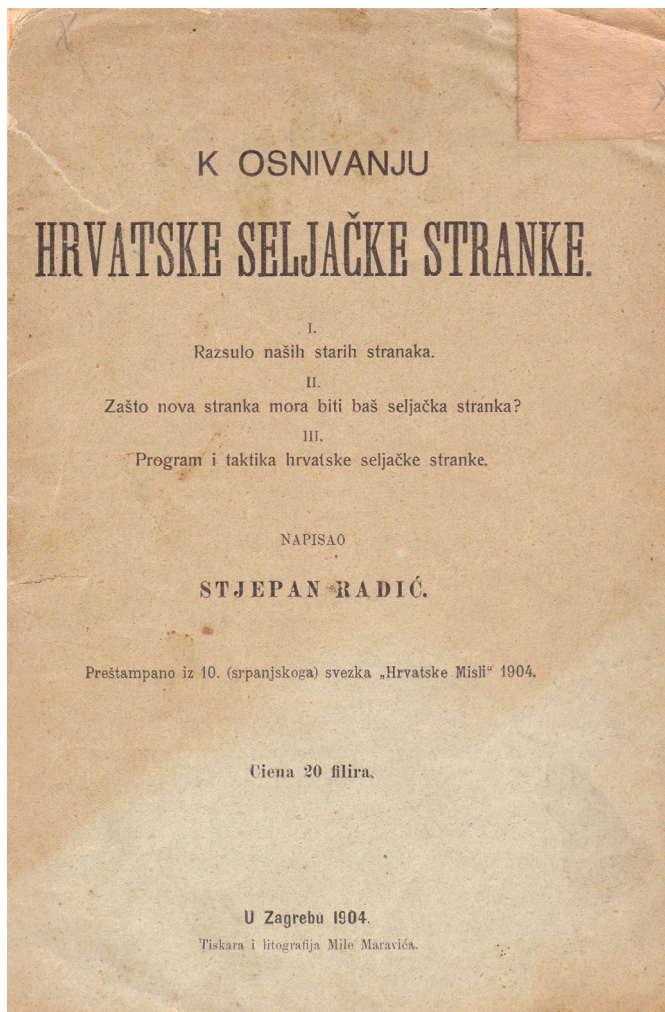
Borit se valja i činom, i to plugom i motikom, udruživanjem i javnim sastajanjem, skupnim peticijama i prosvjedima, ali nikada pod nikoju izliku i u nijednu svrhu kakvim mu drago materijalnim oružjem, bio to kamen ili bomba, batina ili puška, kolac ili sjekira.

Ne treba se ni jedne vlasti bojati, ali ne treba niti jednu vladu rušiti oružanom silom. Već smjena voljom naroda takav nauk provodio.”⁴

2 RADIĆ, M., n. dj.: 5

3 ŠTIVIĆ, Imbro, Život i djelo braće Radića, Zagreb 1940.: 23.

4 RADIĆ, Stjepan, K osnivanju Hrvatske seljačke stranke, pretisak iz Hrvatske misli, Zagreb 1904.: 11

// Naslovnica brošure programatskih članaka tiskana 1904. povodom pripreme terena za osnivanje Hrvatske pučke seljačke stranke

// Fotografija Stjepana Radića poslije 1925. godine

I sama Marija Radić u svojim se Uspomenama pri-sjetila vremena osnivanja stranke:

„Seljačka stranka bila je onda u svojim prapočecima, te je bilo potrebno za razvoj Stranke mnogo truda, napora, skupština i sastanaka, borbe i muke, članaka, - jednom riječi najveće požrtvovnosti, kakvu si možemo zamisliti kod jednog narodnog radnika. Malo, pomalo predobivao je narod. Taj narod, izvaran od pokvarene gospode, koja su ga mitila ne samo gulašem i pićem, nego i novcem počeo je polagano vjerovati i shvaćati to novo Evandjelje Seljačke Stranke, te je braneći svoje seljačke interese počeo napuštati gospodske stranke. Ne jedanput je Radić

bio na skupštinama u pogibli života, ne jedanput je došao izmoren, ne primivši po cijeli dan ni zalogaja i održavši četiri do pet sastanaka u raznim mjestima, ali uza sve to, vrativši se usred noći natrag, govorio s takvim oduševljenjem o svojim sastancima, kao da je na svakom sastanku dobio glavni zgoditak.“⁵

Od 1905. godine postaje predsjednik Hrvatske pučke seljačke stranke, s kojom je 1908. godine ušao u Hrvatski sabor, a 1911. godine stranka osvaja 8 mandata. I tada je Radić redovito bio zatvaran zbog svojih političkih ispada, što se nije promijenilo kroz njegov cijeli život.

Godine 1918. na sjednici Središnjeg odbora Narodnog vijeća održao je svoj slavni govor u kojem se suprotstavlja tada predloženom načinu ujedinjenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom pod vlašću dinastije Karađorđevića.

Tada je Radić izrekao svoju slavnu rečenicu „*Ne srljajte kao guske u maglu*”.

Slavenska knjižara i publicistički rad Stjepana Radića

Stjepan Radić je zbog loše imovinske situacije bio prisiljen zarađivati svoj novac ponajviše intelektualnim radom, poput podučavanja đaka boljeg imovinskog statusa, a kasnije, njegovim sazrijevanjem, pišući, kao suradnik, tekstove i rasprave za brojne novine i časopise.

Godine 1898. oženio se učiteljicom iz Praga Marijom Radić⁶. Nakon studija, tijekom kojeg je živio u oskudici sa svojom suprugom, Stjepan Radić nastavio je živjeti u Pragu gdje je radio u češkim novinskim listovima. Zbog političkih stavova 1900. godine, Radić je s obitelji bio protjeran iz Praga, pa se seli u Zemun gdje nastavlja raditi kao dopisnik u češkim, ruskim i francuskim listovima. Počeo je, također, pisati članke za Srpski književni glasnik.

Do 1906. bio je urednik časopisa Hrvatska misao. Istovremeno je Radić počeo pisati knjige. Tada je objavio knjigu *Hrvati i Srbi*. Napisao je mnoga djela, među kojima je 65 brošura i preko 3500 rasprava, govora, članaka. Neke od najpoznatijih knjiga su mu *Moderna kolonizacija i Slaveni*, *Savremena Evropa*, *Današnja financijska znanost* i druge. Osim toga Radić se bavio prevodenjem te je objavio nekoliko knjiga prevedenih s francuskog i češkog jezika.

O tome kako je došao na ideju o otvaranju knjižare, Radić piše u autobiografiji.

// Pogled na izlog Slavenske knjižare Stjepana i Marije Radić u Jurišićevoj ulici u Zagrebu

⁶ Marija Radić (djevojački Dvořáková - Prag, 27. kolovoza 1874. - Zagreb, 17. lipnja 1954.). Učiteljsku školu završila je 1894. godine u Pragu. Iste godine, na jednom izletu nedaleko Praga, upoznala je svoga budućega supruga Stjepana Radića koji je u to vrijeme studirao u Pragu. Marija i Stjepan Radić su vjenčani 23. rujna 1898. godine u praškoj crkvi svetog Norberta. U braku su dobili četvero djece, Milicu (1899.-1946.), Miroslavu (Miru) (1901.-1988.), Vladimira (Vlatka) (1906.-1970.) i Branislava (Branimira, Branka) (1912.-1983.).

Papirnica. Trgovina slika i glazbotvorina
SLAVENSKA KNJIŽARA
ST. I M. RADIĆ
 ZAGREB.

Glavni posao: Jurišićeva ul. 1. Podružnica: Medjašna ul. 12.

Sve vrsti papira po tvorničkim cijenama,
 ako se uzme bar 500 araka. (Papir je iz zagrebačke tvornice).
Najmodernije i najjeftinije potrebštine za pisanje i risanje
 (pera, olovke, crnila, boje itd. svih vrsti)
 Listovni papir u vaureadnom izboru.

PRVA OSOBITOST:
Bogati izbor divnih dječjih knjiga,
 hrvatskih, čeških, poljskih.
Po izbor ilustrovane knjige za mladež
 Najvrednija i najvažnija djela za djačtvo i za svu inteli-
 genciju: Poučni spisi, socialni romani, svjetski putopisi, gospo-
darske knjige, politička i znanstvena djela.

DRUGA OSOBITOST:
Prebogati izbor hrvatskih, čeških, poljskih, bugarskih
umjetničkih razglednica, rodoljubnih i svetih slika
 i sličica.

TREĆA OSOBITOST:
 U vlastitoj nakladi:
I. Knjižica gospodarskoga preporoda
 Prvi svezak: Agrarizam, 1 K.
II. Gospodarski zakoni i naredbe
 u hrvatskim i drugim slavenskim zemljama
 Prvi svezak: Zakon o promicanju stočarstva, 30 filira.
III. Društvene prilike u prosviećenih naroda
 Prvi svezak: Društveno uredjenje češkoga naroda, 40 fil.

ČETVRTA OSOBITOST:
Uzorne pučke i djačke knjižnice.
 Sve ovo potanje u „Vjestniku Slavenske knjižare“
 svezak 1., za prosinac 1911.
 — Za kupce i naručitelje „Vjestnik“ badava. —

// Tiskani oglas
 Slavenske knjižare

Društvene prilike - -
u prosviećenih naroda.

Izdaje **Slavenska knjižara** u Zagrebu
 Glavni posao: Jurišićeva ul. 1 (Elsa-Fluid-Dom).
 Podružnica: Medjašna ulica 12.

I.
Unutrašnje ili društveno uredjenje
češkoga naroda.

Napisao
Stjepan Radić.

 Ciena 40 filira.

SADRŽAJ:
 Uvod: Osnova svakoj zajednici ili društvu jest vjera.
 1. Češka obitelj ili porodica (familija).
 2. Inteligencija („gospoda“) i puk.
 3. Češko radništvo.
 4. Češko seljačtvo.
 5. Češko gradjanstvo.
 6. Češka elita, ili sbor čeških umnika.
 7. Češka narodna sviest.

□ □ □ □
 U Zagrebu 1912.
 Hrvatska Pučka Seljačka tiskara d. d., Petrinjska ulica 28.

// Jedno od izdanja Radićeve
 Slavenske knjižare

Potreban novac za knjižaru posuđuje mu češki prijatelj Franjo Sodomka, koji se iz Preloščice preselio u Zagreb u Radićevo susjedstvo, a Stjepan Radić u autobiografiji piše kako Franjo: „... nije mogao prežaliti da ja uz neprestani književni i politički rad sa ženom i djecom najoskudnije živim, pa mi je savjetovao da knjige ne samo pišem, nego i prodajem i da ću od knjižarske trgovine živjeti bolje nego od svega svoga književnoga rada“.

Također je inicijativu za otvaranje knjižare, kao osnovnog izvora prihoda, opisala i Marija Radić u svojim „Uspomenama“: „U to vrijeme već radi političke hajke Matica Hrvatska nije htjela štampati Stje-

panu Radiću knjige - bio je onda napisao originalnu knjigu: „Savremena Ustavnost“- time nam je bio naš život kao obično prilično otežčan. I tako smo se 1911. u prijateljskim razgovorima s g. Sodomkom i na njegov se savjet zainteresirali najprije za papirnicu Klein-koja je bila onda zatvorena - u Jurišićevoj ulici br. 3. No budući da nam je bila preskupa - tražio je g. Klein od nas 17 tisuća forinti, a ladice u policama su bile gotovo sve prazne - iznajmili smo na br. 1a u Jurišićevoj ulici prazni dućan i ja sam ga dala urediti za papirnicu i knjižaru. Tu nam je g. S. uzajmio dakako uz sigurno jamstvo tih najpotrebnijih nekoliko tisuća forinti za papirničku robu i ja sam odputovala u Prag da nabavim najnuždniju robu.

Namjerila sam se slučajno na jednu solidnu firmu, gdje su mi osobito savjetom išli na ruku, što je dobro kupiti, te sam za te - koliko se sjećam - četiri tisuće forinti dobila ni više ni manje nego 13 velikih sanduka papirničke robe. Obišla sam ujedno nekoliko velikih poznatih pražkih knjižara, gdje sam dobila u komisiju, dakle bez novaca, dobre češke knjige. To je svakako zanimljivo s obzirom na to, što u Zagrebu nisam na ime moga supruga mogla dobiti niti jedne knjižice od nijedne knjižare i najmanje od Kugli-a, dok u Pragu je Radićevo ime već onda imalo tako dobar glas, te su mi knjige izručili bez ikakvoga jamstva.⁴⁷

Atentat u Skupštini

U novoj državi, pod vlašću srpske dinastije Karađorđević, Stjepan Radić je zbog borbe za hrvatsku ravnopravnost dolazio u sukob s režimu bliskim strankama i vladama. Zbog svojih je istupa bio kažnjava zatvorom, a bio je i prisiljen, zbog opstanka same stranke, mijenjati joj ime. Iako je u nekoliko navrata kratko obnašao dužnosti u kraljevskoj vladi, te ga dužnosti nisu odvratile od njegove političke borbe. U toj političkoj borbi često je bio napadan u člancima koji su izlazili u režimu bliskim tiskovinama.

// Naslovnica Jutarnjeg lista od 21. lipnja 1928. godine, s vijestima o atentatu na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu

// Naslovnica Jutarnjeg lista od 13. kolovoza 1928. godine s nekrologom povodom smrti Stjepana Radića

Narode Hrvatski kotara i grada Siska!

Jedan od najboljih događaja u životu Hrvatskoga Naroda zbio se je sinoć, jer je naš Vodja i Učitelj Predsjednik HSS i SDK. Gospodin Stjepan Radić zaklopio svoje umorne oči, i izvršio svoj mučenički život.

Shrvani od bola, plačući nad svježim odrom, saopćujemo u ovaj čas znanja i ravnanja radi svima organizacijama HSS., SDS. i HFSS. slijedeće :

- 1.) Gospodin Predsjednik umro je sinoć 8. kolovoza 1928. u 8 sati 55 minuta na večer.
- 2.) Tijelo Velikoga pokojnika noćas je balzamirano, te će biti dulje vremena izloženo u Hrvatskom Seljačkom Domu u Zagrebu.
- 3.) Svaki Hrvat, kojemu je to moguće, dužan je da se pokloni pepelu Velikoga pokojnika.
- 3.) Dan sprovoda još nije ustanovljen, pa će mo ga za vremena javiti.
- 4.) Broj učesnika na sprovodu neka do subote u jutro do 10 sati sve Organizacije i pojedinci prijave u uredništvu „Hrvatskih Novina“ („Narodna gosliona“ II. ul. 83.) ili u pisarni dr. Ljudevita Auera u Sisku, da se može za vremena naručiti poseban vlak.
- 5.) Učesnici na sprovodu, seljaci i seljakinje, treba, da su po mogućnosti svi u narodnoj nošnji, a organizacije za zastavama.
- 6.) Komemoracija za našeg Predsjednika održati će se u dvorani „Urania Kina“ u petak 10. kolovoza u 7 sati na večer. Saslanak pred kolodvorom.
- 7.) Komemorativna sjednica gradskog zastupstva u Sisku biti će u petak 10. kolovoza u 6 sati poslije podne, pa se svi vlasnici lokala umoljavaju, da za to vrijeme svoje radnje zalvore. Neka i zastupstva u općinama kotara sisačkoga, takodjer održe žalobne sjednice.
- 8.) Sve zabave, kina, glazbe i slične priredbe treba do daljnega obustaviti.
- 9.) Umoljavaju se svi kućevlasnici, da izvjesu na svoje kuće crne zastave ili narodne sa crnim velom.

Hrvatski Narode!

U ovim teškim časovima treba, da uzdržiš svojom ozbiljnošću i željeznom disciplinom potpuno povjerenje u NARODNO VODSTVO, i ne preduzimlje nigdje ništa, što nebi bilo u skladu sa odlukama vodstva i što ne bi odgovaralo ovim teškim časovima, jer će mir mnogo teže pogoditi naše protivnike.

Ostatke našega Velikoga Vodje predati ćemo Hrvatskoj zemlji. Duh njegov neka nas vodi i dalje i u budućnosti u najzbijenijim redovima u borbi za naše pravedne narodne zahtjeve, do konačne pobjede čovječnosti, pravde, jednakosti i slobode, — Njegovih Velikih Ideala.

Slava Našem nezaboravnom Vodji

STJEPANU RADIĆU!

U SISKU, dne 9. kolovoza 1928.

**Kotarske organizacije:
HSS., SDS., HFSS.**

Parlamentarnim jačanjem stranke na području Kraljevine SHS, Stjepan Radić kao njen vođa predstavlja veliku prijetnju režimu.

Prije kobne 1928. godine bilo je pokušaja eliminacije Stjepana Radića kao vođe seljačkog pokreta. Na početku 1928. godine, na audijenciji kod kralja Aleksandra nakon Radićevog izlaganja plana djelovanja, kralj mu se obratio riječima: „*Hoćete li dospjeti, da ćete sve to, moći provesti!*“

U beogradskim tiskovinama bliskima režimu objavljavani su članci koji su pozivali na uklanjanje Stjepana Radića s političke scene, a vrhunac obračuna s politikom Hrvatske seljačke stranke i njenim vođom bio je atentat na zastupnike Hrvatske seljačke stranke u Skupštini u Beogradu.

Neposredno po Radićevu dolasku u Beograd, prije održavanja same Skupštine, upozoravan je da ne dolazi u Skupštinu, ali izjava koju je dao zastupniku Sekuli Drljeviću odražava njegove životne ideale zbog kojih je i stradao: „*Ali zapamti Sekule, ja sam kao i vojnik u ratu, u rovu, iz koga vodim borbu za prava hrvatskoga seljačkoga naroda. Ili ću iz tog rova izaći kao pobjeditelj ili će me iz njega mrtvoga iznijeti hrvatski narod.*“⁸

Dana 20. lipnja 1928. godine, nakon burne rasprave koja je bila povod pripremljenom atentatu na vodeće predstavnike Hrvatske seljačke stranke, pripadnik Narodne radikalne stranke Puniša Račić puca u hrvatske zastupnike.

„... *U tom času izvadio je Puniša Račić iz džepa svoj revolver. Ministar Vujičić, koji je sjedio u ministarskoj klupi iza Račića, uhvatio ga je za ruku s namjerom, da spriječi pucanje. Istodobno je priskočio i ministar Kujundžić s jednakom namjerom. Ali Račić, koji je veoma jak čovjek, otrgne se ministrima. Točno u 11 sati i 25 minuta strahovit pucanj iz parabeluma odjekne u dvorani. Tane je pogodilo dra Pernara je-*

dan centimetar iznad srca. Kada se Pernar srušio na klupu, naperio je Račić svoj parabelum na Stjepana Radića. To je opazio dr. Đuro Basariček, koji je skočio preko stenografskoga stola, da Račiću spriječi namjeru. Ali Račić se naglo okrene prema Basaričku, na kojega ispali parabelum. Tane pogodi Basarička u slabine tako, da je izašlo na lijevu lopaticu, te je Basariček odmah onesviješten pao na pod. Međutim je pred Stjepana Radića dojurio Ivan Grandža, da ga zaštiti svojim tijelom. No Račić opet ispali parabelum, te pogodi Grandžu u ruku. Čim se Grandža srušio, nacilja Račić stoičkom mirnoćom na Stjepana Radića, kojega tane pogodi u trbuh. Sad je prema Puniši Račiću skočio Pavle Radić. Ipak se Puniša nije zbunio, nego je Pavlu Radiću dobacio: »Ha! Tebe sam i tražio!« I mirno nacilja revolverom na Pavla Radića, kojega pogodi jedan centimetar ispod srca tako, da se Radić odmah onesviješten srušio na pod. Kako je Svetozar Pribičević sjedio u klupi tik Stjepana Radića, držalo se, da će Puniša Račić šesti hitac opaliti na Pribičevića. To se ipak nije dogodilo, nego je Puniša iza tolikoga krvoprolića posve sabrano s revolverom u ruci izašao iz dvorane kroz tzv. ministarsku sobu. Vidjelo se, da Puniša puca samo na hrvatske narodne zastupnike. Njegovi su hitci slijedili u razmacima od nekoliko časaka tako, da se cijeli zločin Puniše Račića zbilo u jednoj – i to nepunoj – minuti.“⁹

U atentatu su ubijeni Đuro Basariček i Pavao Radić, a ranjeni Stjepan Radić, Đuro Grandža i Ivan Pernar.

Od posljedica ranjavanja, Stjepan Radić je preminuo 8. kolovoza 1928. godine.

Atentat na zastupnike bio je indirektan povod u proglašavanje diktature kralja Aleksandra 6. siječnja 1929. godine.

⁸ "Uvrede hrvatske, meci srpski", Srpsko nasleđe, *Istorijske sveske*, broj 8, Beograd, 1998.: 34.

⁹ Horvat, Rudolf, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942.: 389

LITERATURA

HORVAT, Rudolf, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942.

"Uvrede hrvatske, meci srpski", Srpsko nasleđe, *Istorijske sveske*, broj 8, Beograd, 1998.

RADIĆ, Stjepan, *K osnivanju Hrvatske seljačke stranke*, pretpisak iz Hrvatske misli, Zagreb 1904

ŠTIVIĆ, Imbro, *Život i djelo braće Radića*, Zagreb 1940.

INTERNETSKI IZVORI

http://marijaradic.pondi.hr/marija_radic_uspomene_web.pdf

Izložbeni postav

Kulturnog centra braće Radić

Katalog predmeta

1. LAJBEK

Trebarjevo
1900. god.
Lajbek je izrađen od crno-sivog kupovnog štofa s uskim bijelim prugama i od crnog satena. Ima četiri džepa i sa stražnje strane dragoner. Kopča se s pet gumbi, bez ovratnika je i rukava, a s prednje strane produžuje. Sačuvan je, a izradila ga je seoska krojačica.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1948

2. MUŠKA RUBAČA

Trebarjevo
1900. god.
Muška košulja od domaćeg lanenog platna. Rukavi su široki, gore skupljeni i kopčaju se kolirićem s dva gumba, a gore su malo nabrani. Košulja je s prednje i stražnje strane malo nabrana i ima dvostruko kopčanje. Na prednjici je bijelim mulineom našivan cvjetni motiv i lišće – od vrata do struka. Ovratnik je savijen i obrubljen uskom čipkom. Rubača je sačuvana, izradila ju je Jalža Teći, a u njoj je njezin muž išao „na zakon“.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1945

3. GAĆE

Trebarjevo
1900. god.
Muške gaće od domaćeg lanenog platna. Nogavice su srednje širine, a u struku se vežu gačnjakom. Na rubu nogavice su rese – rojte koje su ujedno i jedini ukras gaća. Sačuvane su, a izradila ih je Jalža Teći, u njima je njezin muž išao „na zakon“.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1946

4. STUCKA

1900. god.
Stucka, lončarski proizvod, manjih dimenzija i tipičnog oblika sa svijetlom ocaklinom i ukrasom u zelenoj boji – okomite, valovite linije. Ima jednu dršku i izbočak – „cicak“ / „cucek“ na njoj.
V=20 cm, zapr=0,5 l
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 2099

5. STUCKA

1900. god.
Stucka, lončarski proizvod, manjih dimenzija i tipičnog oblika sa zeleno smeđom ocaklinom i ukrasom u vidu svjetlije zelenih mrlja. Ima jednu dršku i izbočak - „cicak“ / „cucek“ na njoj.
V= 20 cm, zapr= 0,5 l
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 2100

6. ZEMLJANA ŠALICA

1930. god.
Zemljana šalica iz koje se pilo mlijeko, bijela kava i zaimala se voda. Cilindrična je i pri dnu nešto sužena s jednom ručkom. Iznutra smeđa, a izvana tamno zelena.
V=8 cm, pr=12 cm
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 2689

7. PARTA

Martinska Ves
1880. god.
Djevojački vijenac od kartona presvučen crvenom tkaninom i šarenim platnom. S vanjske strane je ukrašena raznobojnim staklenim perlama, koraljima, srebrnom i zlatnom vrpcom, a sve je posloženo u raznim oblicima. Pozadi parta nije sastavljena.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1089

8. KORALJI

1840. god.
Ukrasna ogrlica od pravih koralja crvene boje. Ima 21 red. Pri kraju su skupljeni, nanizani su na koncu, a vežu se roza vrpcom. Prvih 6 redova čine sitnija zrnca, a ostale redove krupnija zrnca. Vlasništvo su Marice Šiško iz Ljubljane, a kupila ih je prije 120 god. Nosila ih je za svetke ispod srebrnih škudara.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1097

9. VJENČIĆ

Trebarjevo
1900. god.
Nošen je za vrijeme vjenčanja. Kupovan je, načinjen od tanke bijele žice koja je omotana koncem. Gore je ukras od cvjetova koji su od bijelog platna, zatim zeleni listovi s ružičastim bobicama. Cvjetovi su skupljeni u grozdove, a na vrhu su složeni u obliku dijadema s nitima od srebrnkastog materijala, zlatnim bobicama i ukrasima od bijele i srebrne žice. Krajevi vjenčića vise dolje niz leđa.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1266

10. POCULICA

Trebarjevo Desno
1880. god.
Ženska kapica od domaćeg lanenog platna. Na tvizeru i poculičku (koji kao podlogu imaju bijelu svilu) je crvenom, zelenom, smeđom, ljubičastom, roza i žutom svilom našivan cvjetni motiv – veći listovi s lišćem i manji u skupinama. Poculica je obrubljena kupovnom čipkom s cvjetnom ornamentikom. Izradila ju je Janica Teći.
VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1981

11. PEČA

Trebarjevo

20. stoljeće

Ženska marama od domaćeg lanenog platna redine. Vez je rađen uz dva ruba peče tehnikom pečkog veza, starinskom svilom crvene, zelene, žute, roza i ljubičaste boje. Motiv je stilizirani biljni. Uz rub je izrađen štapičasti čuliganec, a niti osnove su izvučene kao rese.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1265

12. TUINE

1950. god.

Tuine - lončarski proizvod, lonac za kiseljenje mlijeka. Gore uži dolje širi sa jednom ručkom. Ocaklina u dvije boje: podloga u maslinasto zelenoj i vodoravne linije u svijetlo zelenoj.

V=23 cm, š=15 cm

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 2901

13. TUINE

1950. god.

Tuine - lončarski proizvod, lonac za kiseljenje mlijeka. Gore uži, dolje širi sa jednom ručkom. Dosta oštećena: ostaci ukrasne glazure u maslinasto zelenoj i svijetlo zelenoj boji, kao i valovita linija.

V=22 cm, š=15 cm

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 21384

14. TUINE

1950. god.

Tuine - lončarski proizvod, lonac za kiseljenje mlijeka. Gore uži, dolje širi s jednom ručkom. Ocaklina u dvije boje: podloga u maslinasto zelenoj i uzdužne deblje linije u svijetlo zelenoj.

V=22 cm, š=15 cm

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 21385

15. POCULICA

Trebarjevo Desno

1900. god.

Ženska kapica od domaćeg lanenog platna obrubljena čipkom.

Na tvizeru i poculičku je tehnikom vutla izveden stilizirani cvjetni motiv. Izradila ju je Roža Teći i nosila uz gore navedenu nošnju za velike svetke.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1986

16. PEČA

Ljubljana

1900. god.

Ženska marama od domaćeg lanenog platna, posve bijela. Motiv je rađen tehnikom na zijev bijelim pamukom uz jednu i pol stranicu peče u širini od 7cm. Motiv čine ruže bez lišća. Pri oba kraja peče uz vez su izvučene rese. Izradila ju je Milka Horvat.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1345

17. PEČA

Trebarjevo

1900. god.

Marama od domaćeg lanenog platna redine. Vez je izveden uz dvije strane tehnikom pečkog veza. Motiv čine našivane velike ruže s lišćem, a između su sitni mali cvjetovi. Ruže su rađene mulineom, svim nijansama crvene boje, dok je lišće zelene boje. Uz sam rub peče je rađen zubičasti čuliganec crvenim mulineom, a rese su od pređe.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1260

18. PEČA

Martinska Ves

1905. god.

Ženska marama od domaćeg lanenog platna. Vez je rađen uz dvije strane mulineom crvene, plave, žute i zelene boje. Motiv je stilizirani geometrijski, izveden u naznačenim pravokutnicima. Crtom od crvenog mulinea je odijeljen čuliganec u obliku slova V s krakom u sredini. Uz ornamentirane strane su rese od pređe.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1160

19. POCULICA

Trebarjevo Desno

1890. god.

Ženska platnena kapica od domaćeg lana i crvene pređe. Na poculičku i tvizeru je prebiran svilom crvene, zelene, žute i bijele boje geometrijski motiv- kvadrati jedni u drugima, svaki je izveden drugom bojom, a međusobno su povezani osnovnom osi. Poculica spada uz nošnju prvotrenku, a kasnije se nosila za svečane prilike. Obrubljena je kupovnom čipkom rađenom tehnikom izrezivanja s kvadratima i cvijetom u sredini. Izradila ju je Janica Teći.

VL: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1976

20. POCULICA

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Kapa od kupovnog, industrijski proizvedenog materijala, svijetlo plave boje. Sastoji se od tvizera, naglavka, poculička i špica. Tvizer i poculičak su našivani na crvenoj svili crvenom, bijelom, žutom, roza i zelenom svilom. Motiv je stilizirani cvjetni - veći i manji cvjetovi i lišće. Poculica je obrubljena štikanom čipkom roza boje.

VL: Kulturni centar braće Radić

21. ŠVABICA

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Bluza od domaćeg lanenog platna. Prednjice i leđa su bogato ukrašeni stiliziranim cvjetovima izvezenima svilom u raznim bojama - crvenoj, zelenoj, roza, plavoj, ljubičastoj i narančastoj boji. Ovratnik švabice je ukrašen čipkom. Rukavi su uski i ravni, ukrašeni jednako kao i prednjice te u donjem dijelu obrubljeni čipkom.

VL: Kulturni centar braće Radić

22. RUBAČA

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Ženska suknja od domaćeg lanenog platna sastavljena od pet pola. Složena je u nabore, skupljena u struku i veže se ošvicom.

Sastavljena je od pet pola od kojih je prednja bez ukrasa i u donjem dijelu obrubljena užom kupovnom čipkom. Motiv je izvezen svilom u donjem dijelu, uz rub, u užoj zoni, a u gornjem dijelu u široj zoni. Motiv je stilizirani cvjetni, a boje koje prevladavaju su ljubičasta, plava, zelena, crvena, roza.

VL.: Kulturni centar braće Radić

23. ZASTOR

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Pregača od domaćeg lanenog platna koja je sastavljena od dvije pole. Zastor je složen u nabore, skupljen u struku i veže se ošvicom. Motiv je krupan i prebiran, stilizirani cvjetni, rađen svilom crvene, žute, roza, svijetlo i tamno plave boje, narančaste, zelene i bordo crvene boje. Zastor je obrubljen čipkom.

VL.: Kulturni centar braće Radić

24. OPANCI

1961. god.

Muški opanci zvani kapičari izrađeni su od crne kože, a džon je od smeđe kože. Opanak je potpuno zatvoren. S prednje strane ima kao mali jezik, a vrh mu je rupast. Ima dugo remenje koje se obavlja oko nogu.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 809/1**25. PEČA**

Martinska Ves

1840. god.

Marama od domaćeg lanenog platna obrubljena s dvije strane kupovnom čipkom. Uz dvije strane je pečkim vezom i bodom opletencem plavim, bijelim, roza, zelenim, bordo i žućkastim

mulineom izveden u nizu stilizirani cvjetni motiv. Osnovna boja motiva je bijela dok je drugim bojama rađen bod opletenac. Izradila ju je Kate Pokos te ju je nosila za svečane dane uz svoju vjenčanu nošnju.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1971**26. PEČA**

Mahovo

1880. god.

Marama od domaćeg lanenog platna. Vez je našivan uz dvije strane pečkim vezom, a rađen je mulineom žute, zelene, crvene, roza, plave, bijele, smeđe i ljubičaste boje. Motiv je krupniji, stilizirani cvjetni s jako naglašenim laticama, prašnicima, lišćem i grančicama. Po lišću i laticama su izvezene sitne piknjice. Uz rub je zubičasti čuliganec, a rese su od pređe. Peču je izradila Kata Paun.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1457**27. POCULICA**

Martinska Ves

1816. god.

Ženska kapica od šareno-prugastog platna, tvizer i poculičak su našivani na bijeloj svili tehnikom pečkog veza svilom crvene, plave, smeđe, zelene i žute boje. Motiv je stiliziran cvjetni s lišćem i grančicama. Poculica je obrubljena tilastom čipkom. Izradila ju je Kate Pokos, a nošena je za prvi dan poslije vjenčanja i kasnije za velike svetke.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1970**28. POCULICA**

Trebarjevo

20. stoljeće

Kapa od kupovnog platnenog materijala s prugama. Sastoji se od tvizera, naglavka, poculička i špica. Tvizer i poculičak su našivani na crvenoj svili crvenom, plavom,

žutom, roza, zelenom i ljubičastom svilom. Motiv je dosta krupan- veći i manji cvjetovi i lišće. Naglavak je od prugastog platna. Poculica je obrubljena necanom čipkom na kojoj su izvedene konture cvjetova bijelom svilom.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 69**29. KAPUĆIĆ**

Martinska Ves

20. stoljeće

Ženski gornji odjevni predmet od debljeg materijala: samt, pliš. Svijetlo smeđe boje, vuče na sivkasto. Nosi se kao zimski kaputić na osnovnu nošnju. Ima pet većih žućkastosmeđih gumba. Sa strane dva džepa postavljena ukoso. Remen sa crvenim plastičnim kopčama - veže se u struku, a tako je i krojena. Širina donjeg dijela je u faldama. Poseban dodatak na kragni - našivani lila cvjetići.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 2793**30. RUBAČA**

Martinska Ves

20. stoljeće

Suknja od domaćeg lanenog grubljeg platna. Sastavljena je od 5 pola od kojih je prednja bez ukrasa. Složena je u nabore, a u struku je skupljena i veže se ošvicom. Pri dnu rubače je našivan cvjetni motiv roza i žutom svilom oko kojeg su konture cvjetova i sitne kružnice izvedene tehnikom tveza i bijelim koncem. Rubača pri dnu završava valovito.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 80

31. ZASTOR

Martinska Ves

20. stoljeće

Pregača od domaćeg lanenog platna koja je sastavljena od dvije pole. Zastor je složen u nabore, skupljen u struku i veže se ošvicom. Motiv je krupan i prebiran, ruže rađene svilom crvene, žute, tamno-plave i bordo crvene boje. Zastor je obrubljen čipkom.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 79

32. MUŠKA RUBAČA

Martinska Ves

20. stoljeće

Muška košulja od domaćeg lanenog platna. Prednjica i leđa su oko vrata sitno nabrani. Oko vrata su skupljeni uspravnim ovratnikom koji završava tvezenom čipkom. Rukavi su široki, dolje su skupljeni kolirićem i kopčaju se. Na rubu kolirića je tvezena čipka. Do polovice prednjica je raspor i "falda" vezena tehnikom tvezu po tvezu bijelim pamukom i stiliziranom cvjetnom ornamentikom. Kopča se bijelim gumbima.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 77

33. GAČE

Martinska Ves

1940. god.

Muške gače od domaćeg lanenog platna. Nogavice su od jedne pole, šav je na unutarnjoj strani. Između nogavica je umetnuto kvadratično platno „turi“, sprijeda ima raspor i veže se gačnjakom. Jedini ukras su rojte – rese na rubu nogavica. Gače je izradila Bara Kovačić.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1683

34. OPANCI

oko 1961. god.

Muški opanci zvani kapičari izrađeni su od crne kože, a džon je od smeđe kože. Opanak je potpuno zatvoren. S prednje strane ima kao

mali jezik, a vrh mu je rupast. Ima dugo remenje koje se obavlja oko nogu.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 809/2

35. OPLEĆJE

Trebarjevo Desno

1890. god.

Bluza od domaćeg tankog lanenog platna redine. Prednjice i leđa su sitno nabrani i skupljeni oko vrata ošvicom. Kopča se malim crnim gumbima. Rukavi su široki, gore nabrani, a dolje skupljeni i vežu se. Na gornji dio rukava i usku prugu na prednjicama je prišit tanki mrežasti materijal na kojem je tehnikom tvezu i bijelom svilom izveden stilizirani cvjetni motiv- veće ruže i niz listova. Oplećje je sačuvano, a izradila ga je Roža Teći i nosila ga na vjenčanju.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1985

36. RUBAČA

Trebarjevo Desno

1890. god.

Ženska suknja od tankog domaćeg lanenog platna redine. Suknja je sastavljena od pet pola od kojih je prednja od kupovnog platna. Složena je u nabore, skupljena u struku ošvicom i veže se, a obrubljena je tankom širokom kupovnom čipkom s cvjetnom ornamentikom. Do polovice rubače je tehnikom zijeva i bijelom svilom izveden stilizirani cvjetni motiv, a uz sam rub je izveden ažur. Rubaču je izradila Roža Teći te ju nosila na vjenčanju.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1983

37. ZASTOR

Trebarjevo Desno

1890. god.

Pregača od tankog domaćeg platna redine. Zastor je sastavljen od dvije pole, složen je u nabore, skupljen u struku ošvicom i veže se. Obrubljen je tilastom kupovnom čipkom

s cvjetnom ornamentikom. Do polovice zastora i u gornjem dijelu uz bočne rubove je tehnikom zijeva i bijelom svilom izveden stilizirani cvjetni motiv, a uz sam rub je izveden ažur. Zastor je izradila Roža Teći koja ga je nosila na vjenčanju.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1984

38. JASTUČNICA

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Jastučnica izrađena od domaćeg lanenog platna. Po cijeloj prednjoj površini je tehnikom na daščicu, crvenim pismom utkan vrlo krupan, stilizirani cvjetni motiv. Motiv je izveden u redovima koji su odijeljeni crvenim geometrijskim motivom.

VL.: Kulturni centar braće Radić

39. PEČA

Martinska Ves

1900. god.

Marama od domaćeg lanenog platna redine. Vez je tkan na stanu tehnikom na zijev, bijelim pamukom, uz jednu i pol stranu. Motiv je stilizirani vegetabilni. Uz rub je čuliganec u obliku slova V zaobljenog s krakom u sredini. Uz ornamentirane stranice su duže rese od pređe.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1157

40. PEČA

Trebarjevo Desno

1900. god.

Marama od domaćeg lanenog platna redine. Vez je rađen na stanu uz dva ruba tehnikom na zijev, vunom svih boja, a prevladava crvena. Motiv je sitan geometrijski.

VL.: Gradski muzej Sisak

Inv. oznaka: 510:SIK 1262

41. PEČA

Martinska Ves

1940. god.

Peča je dio oglavlja udate žene. Tkana je od najfinijeg lanenog platna redine, bez ikakvog ukrasa, na dvije susjedne strane s resama dužine 10cm. Rese su izvedene tehnikom raspleta i obameta. Nosile su je starije žene u žalosti (koroti) i za vrijeme sprovođa preko križa. VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 2782

42. STOLNJAK

Žirčica

kraj 19. stoljeća

Stolnjak izrađen od domaćeg lanenog platna, sastavljen u sredini. Vez je prebiran na daščicu po cijeloj površini stolnjaka crvenim koncem. Motiv je stilizirani cvjetni, prikazuje cvjetove s listovima obrubljenim stiliziranim djetelinama s tri lista. Uz rub stolnjaka nalazi se još jedan red stiliziranih djetelina, a okolo ruba su rese pletene od crvenog i bijelog konca.

VL.: Kulturni centar braće Radić

43. ŠVABICA

Trebarjevo Desno

1890. god.

Bluza od domaćeg lanenog platna. Prednjice i leđa su sitno nabrani i skupljeni oko vrata. Rukavi su uski i ravni te u donjem dijelu obrubljeni čipkom. Na lijevoj prednjici, koja je šira, na rukavima i rubu leđa je prebiran crvenim pismom stilizirani geometrijski motiv- veći i manji kvadrati u redovima, a na stranicama kvadrata su izbočci kao krakovi. Motiv se zove „hrvatica“. Švabica je sačuvana, a izradila ju je Janica Teći. Nosila ju je kao prvotrenku, a kasnije za svečane prigode.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1975**44. RUBAČA**

Trebarjevo Desno

1890. god.

Ženska suknja od domaćeg lanenog platna. Složena je u nabore, skupljena u struku i veže se ošvicom. Sastavljena je od pet pola od kojih je prednja bez ukrasa i u donjem dijelu obrubljena užom kupovnom čipkom s cvjetnom ornamentikom. Motiv je prebiran crvenim pismom u donjem dijelu, uz rub, u užoj zoni, a u gornjem dijelu u široj zoni. Motiv je geometrijski- kosi kvadrati jedni u drugima, a na rubovima su kao kvačice. Motiv je zvan „hrvatica“. Rubača je sačuvana. Izradila ju je Janica Teći i nosila je isprva kao prvotrenku, a kasnije za svečane prilike.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1973**45. ZASTOR**

Trebarjevo Desno

1890. god.

Pregača od domaćeg lanenog platna. Sastavljena je od dvije pole, složena u nabore, u struku skupljena ošvicom i veže se. Obrubljena je kupovnom čipkom. Na zastoru je crvenim pismom prebiran stilizirani geometrijski motiv- kosi kvadrati jedni u drugima i to uz rub u jednom redu, a zatim u gornjem dijelu u tri reda. Između su razbacane kao sitne zvjezdice. Uz sam rub je izvedena lučica. Sam motiv se naziva „hrvatica“. Izradila ga je Janica Teći. Nosila ga je kao dio nošnje prvotrenke, a kasnije za svečane prilike.

VL.: Gradski muzej Sisak
Inv. oznaka: 510:SIK 1974**46. ZBORNİK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA**

Svezak III, Zagreb, 1898. god.

Urednik: Antun Radić

Izdavač: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
Prvi hrvatski etnološki časopisosnovan 1896., Antun Radić je bio urednik Zbornika od 1897. do 1901. godine. Pokretanje *Zbornika* označilo je početak institucionaliziranja hrvatske etnologije.VL.: Gradski muzej Sisak, Knjižnica
Inv. oznaka 5395**47. ZBORNİK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA**

Svezak V., Zagreb, 1900. god.

Urednik: Antun Radić

Izdavač: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

VL.: Kulturni centar braće Radić

48. ZBORNİK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA

Svezak VI., Zagreb, 1901. god.

Urednik: Antun Radić

Izdavač: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

U *Zborniku* je objavljen drugi dio teksta Kate Jajncerove o selu Trebarjevo.

VL.: Kulturni centar braće Radić

49. DOM - List hrvatskom seljaku za razgovor i nauk

Zagreb, 1937. god.

Izdavač: Seljačka sloga, Dr. Vladko Maček i Rudolf Herceg

Sabrana djela VI. Dr. Antuna Radića. Krajem 1899. godine Antun Radić pokreće *Dom* koji namjenjuje hrvatskom seljaku, uvjeren da seljaštvo čini narod i da je narodna kultura, kultura hrvatskog sela. Novine su iz 1904. a ponovno su tiskane 1937. godine.VL.: Gradski muzej Sisak, Knjižnica
Inv. oznaka 5018

50. SABRANA DJELA I., DR. ANTUNA RADIĆA / Narod i narodoznanstvo

Zagreb, 1936. god.
Izdavač: Seljačka sloga, Dr. Vladko Maček i Rudolf Herceg
Prva od 19 knjiga pretisaka radova i objavljenih članaka Antuna Radića u izdanju *Seljačke sloge*. U ovom izdanju naslovljenom *Narod i narodoznanstvo* objavljen je pretisak sljedećih radova: *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu, Prigovori i odgovor, Narod o sebi, Narod, Narodni izvor Lučićevoj „Robinji“, Izvještaj o putovanju po Bosni i Hercegovini, Sitniji prilozi, Referati : bibliografija, Književne novosti*.
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 3928

51. MODERNA KOLONIZACIJA I SLAVENI / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1904. god.
Izdavač: Matica Hrvatska
Knjiga je nagrađena nagradom zaklade grofa Draškovića 1904. godine, osim te knjige istoimenom nagradom nagrađena su i Radićeva djela *Današnja financijalna znanost* (1906), *Češki narod na početku 20. stoljeća* (1908). Nagrada za svako djelo iznosila je 1000 forinti.
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 1375

52. NAJNOVIJA SVJETSKA POVIJEST OD 1815. DO 1900. / II DIO / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1921. god.
Izdavač: Slavenska knjižara Stjepana i Marije Radić
O ideji za prijevod i samom nastanku djela Marija Radić navodi: *Te godine 1912. razgovarao je slučajno s profesorom Drom Stjepanom Bosancem, koji je kao odbornik Matice Hrvatske od njega naručio prevod Savremene povijesti*

od Seignobos-Métin-a u dva dijela. Mi smo se veselo primili posla, te smo dnevno radili iznimno svaki dan do kasne večeri - Radić naime radi svoje neobične kratkovidnosti nije smio raditi kod električnog svjetla - samo da bi djelo u dva svezka moglo izaći još iste godine. Ali Radićevi neprijatelji su bili uvijek „budni“. Radić je naime sa svojom kolosalnom naobrazbom dopunio sjajno francezko djelo svojim bilješkama. Napisao je bilješke kod datuma iz francezke historije, da bi olakšao čitanje historije osobito hrvatskomu djaku i seljaku. A s druge strane dopunio je svjetsku povijest povjesnim bilješkama svih slavenskih naroda, što mu je svakako bila dužnost. No to se nije dopalo nekim kritičarima iz Matice Hrvatske, te su zatražili, da se sve bilješke moraju križati. Mi smo dobili od Matice Hrvatske nešto predujma na račun honorara, ali Radić ipak nije pristao na to, da se te bilješke izbace. Zato smo istom 1919. godine podigli prevod od Matice, vratili predujam i dali djelo tiskati u vlastitoj nakladi. Bilo nam je doduše žao, da se ovakvo dobro djelo, kako je ovo, ne će popularizirati među Matičinim izdanjima, jer naša naklada nije mogla biti tak velika, niti nismo imali predplatnike na isto djelo. Ja sam bila zato, da tiskamo djelo u dvije tisuće primjeraka, ali se moj suprug dao od tiskare nagovoriti, te smo tiskali pet tisuća primjeraka, te makar se Savremena Povijest* razmjerno dobro prodavala, kako je i zaslužila, još do sada nije rasprodana, te imamo je još do sada nješto na skladištu.¹*

VL: Kulturni centar braće Radić

53. ČEŠKI NAROD NA POČETKU 20. STOLJEĆA / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1910. god.
Izdavač: Matica Hrvatska
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 406

54. KAKO ĆEMO SE NAUČITI RUSKI / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1905. god.
Tiskara: S. Topolščak i dr.
Priručnik za učenje ruskog jezika u kojem Radić daje između ostalog usporedbu ruskog i hrvatskog jezika, osnovne upute o pisanju ćirilčnih slova, riječnik ruskih riječi kao i rusku čitanku *Russkaja reč'* koju je preveo na hrvatski.
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 5294

55. SLAVENSKA POLITIKA U HABSBUŠKOJ MONARHIJI / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1906. god.
Izdavač: Stjepan Radić
Djelo je nastalo prema češkom originalu koji je Stjepan Radić napisao 1901. godine, a na hrvatskom je tekst prvi put objavljen u nastavcima u V. godištu *Hrvatske misli*.
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 5292

56. DANAŠNJA FINANCIJALNA ZNANOST / STJEPAN RADIĆ

Zagreb, 1908. god.
Izdavač: Matica Hrvatska
VL: Gradski muzej Sisak, Knjižnica Inv. oznaka 2568

¹ Radić, M., n. dj.: 19

// Fotografija Stjepana
i Marije Radić s djecom,
Milicom, Mirom, Vladimirom i
Brankom.

Piše mi prijatelj i čitalac „Domov“ iz Čepina:

„Više put čujemo ili čitamo riječ *inteligencija*, ili: „To je veoma inteligentan gospodin“ i t. d. Ja malo shvaćam, što bi to značilo, ali pravoga temelja ipak ne znam.“

Dalje me moli prijatelj, da to u „Domu“ razložim.

Kad bih ja htio razložiti samo to, „što bi to značilo“, kad se kaže *inteligencija*, — dosta bi bilo za to nekoliko redaka. Ali kad — no baš pri tom poslu, kazat ću i nješto više, a osobito ću ka-
zati — nješto više o našoj **hrvatskoj inteligenciji**.

Inteligencija — to je latinska riječ a znači ono, što je *umno*, to ima *um*, ili ako hoćete, što *razum* (premda je *um* nješto drugo od *razuma*). Od svih živih životinja samo čovjek ima um, samo je čovjek *uman* i *razuman*, — a životinja nije ni umna, ni razumna. *Intelligentan* čovjek — to bi se hrvatski reklo *uman* čovjek.

„Po tom bi bio svaki čovjek *intelligentan*, jer svaki čovjek ima um. razum.“

Ako baš hoćete, i jest tako: svaki je čovjek umni ili inteligentni stvor. Ali pazite: svaki je čovjek *umni stvor*, ali nije svaki čovjek ujedno i *uman čovjek*. To je razlika. Ako poredite čovjeka s umom, morate reći: čovjek je *uman*, inteligentan; ali ako poredite čovjeka s čovjekom, — reći ćete: ovaj je *uman*, a onaj nije, t. j. jedan ima pravi um, kako se pristoji čovjeku,

KULTURNI CENTAR
BRAĆE RADIĆ

9 789534 873809